

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

Ярмак О. В.

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМСТВА**

навчально-методичний посібник

**Харків
2020**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

Ярмак О. В.

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМСТВА**

навчально-методичний посібник

для студентів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Бізнес-економіка»

**Харків
2020**

Ярмак О. В. Економічна безпека підприємства: навчально-методичний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнес-економіка». Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 92 с.

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 15.07.2020 р.)*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2020

ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ

Мета вивчення навчальної дисципліни «Економічна безпека підприємства» – надання студентам базових знань і методів економічного аналізу процесів та явищ, що становлять небезпеку для підприємства; формування системних уявлень про закономірності та тенденції розвитку світової і вітчизняної шкіл, визначення та складання системи захисту економічної безпеки підприємства, про економічний розвиток методів оцінки економічної небезпеки підприємства; визначення наукового внеску окремих шкіл і напрямів в економічну теорію та їхнього впливу на економічну безпеку держави; вироблення сучасного економічного мислення та світогляду студентів щодо систем захисту підприємства.

Завдання:

- організація комплексної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства;
- оволодіння науковими підходами, практичними методами та прийомами розроблення та реалізації економічної безпеки підприємства;
- розробка та управління реалізацією стратегії фінансово-економічної безпеки підприємства як складової його загальної стратегії розвитку;
- набуття знань механізму функціонування, чинників та напрямів розвитку економічної безпеки підприємства;
- моніторинг ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства.

Практичні заняття з «Економічної безпеки підприємства» сприяють усвідомленню студентами методології формування цільових аналітичних показників дослідження господарської діяльності підприємств; методичного інструментарію управління безпекою підприємства.

Кращій підготовці до занять і більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу допомагає виконання завдань для самостійної роботи: формулювання відповідей на теоретичні і

дискусійні питання, робота з кейсами, ситуаційний аналіз, опрацювання рекомендованої літератури. До кожної теми розміщено методичні поради до самостійної роботи при підготовці до практичного заняття.

Студенти заочної форми навчання на практичних заняття будуть розглядати чотири теми:

2. Економічна безпека підприємництва: суть та вимірники.

6. Ринкова безпека підприємства.

10. Інші види безпеки підприємства.

13. Економічні злочини, які впливають на стан економічної безпеки підприємства.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Модуль I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1. Основи економічної безпеки підприємства

П л а н

1. Предмет та завдання навчальної дисципліни «Економічна безпека підприємства». Поняття економічної безпеки підприємства.
2. Загрози економічній безпеці підприємства.
3. Основні складові економічної безпеки підприємства.
4. Світовий досвід забезпечення економічної безпеки підприємства.

Методичні поради

Спочатку слід встановити предмет навчальної дисципліни «Економічна безпека підприємства» – діяльність підприємств як суб'єктів господарювання з формування, застосування та розвитку системи економічного забезпечення від внутрішніх та зовнішніх загроз їх ефективного функціонування та розвитку, а також її основні завдання. Важливо скласти уявлення про багаторівневий та багатоаспектний зміст поняття «економічна безпека», що відображає, по-перше, стан захищеності економічних ресурсів господарської діяльності суспільства, держави, підприємств, організацій, людини від загроз їх ефективного використання, по-друге, здатність економічних суб'єктів забезпечити їх стабільну господарську діяльність та розвиток. Необхідно визначити: 1) поняття економічної безпеки у широкому розумінні як такий стан соціально-економічної системи, що дозволяє оптимізувати її функціонування, спрямоване на досягнення певних цілей в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз,

ризиків та небезпек, що перешкоджають досягненню її цілей, забезпеченню економічної рівноваги та розвитку; 2) поняття економічної безпеки підприємства на основі а) статичного підходу – стан захищеності господарської діяльності підприємств з метою забезпечення її стабільності; б) динамічного підходу – убезпечення розвитку підприємства як суб'єкта господарювання; в) системного підходу – сукупність основних елементів економічної безпеки підприємства та їх взаємозв'язків.

У другому питанні доцільно зосередитися на засвоєнні сутності та видів загроз економічній безпеці підприємства. Слід знати, що загроза – це певний чинник небезпеки (порушення безпеки) функціонування та розвитку підприємства як соціально-економічної системи, суб'єкта господарської діяльності. Хоча поняття загроз та небезпеки за їх змістом є взаємопов'язаними, необхідно розуміти, що, з одного боку, небезпека є наслідком негативного впливу різних чинників (сукупності загроз), з другого боку, небезпечний стан підприємства породжує нові загрози його економічній безпеці. Важливо скласти системне уявлення про основні причини, характеристики та види загроз економічній безпеці підприємства. Аналізуючи причини (джерела) загроз економічній безпеці підприємства потрібно спиратися на їх поділ на: економічні, серед яких: а) макроекономічні причини, наприклад стан національної економічної безпеки, загальний спад виробництва у країні, прискорення темпів інфляції тощо; б) мезоекономічні – економічний стан певної галузі чи регіону; в) мікроекономічні, наприклад низька ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства; г) наноекономічні – неефективне функціонування структурних одиниць підприємства, його виробничих та функціональних підрозділів; соціальні, правові, техніко-технологічні, природно-кліматичні, міжнародні тощо. Джерела загроз бувають зовнішніми щодо підприємства та внутрішні. Треба пам'ятати, різні загрози економічній безпеці відрізняються не тільки їх джерелами (причинами), а й можливостями підприємства щодо їх прогнозування та убезпечення, вірогідністю, суб'єктами, наслідками тощо. Доцільно охарактеризувати основні види загроз економічній безпеці відповідно до різних критеріїв їх визначення: зовнішні та внутрішні; об'єктивні та

суб'єктивні; передбачувані та непередбачувані; явні та приховані; постійні та випадкові; кількісні та якісні тощо. Потрібно проаналізувати види загроз за сферою їх походження: загрози, що виникають у процесі звичайної діяльності підприємства, репутаційні загрози та загрози зовнішнього тиску.

З третього питання слід винести знання основних елементів системи економічної безпеки підприємства, визначення яких базується на різних підходах до її структурування. За об'єктивним підходом елементами системи економічної безпеки підприємства є безпека персоналу, майнова безпека, безпека фінансових ресурсів та грошових потоків, інформаційна безпека та ін. Необхідно скласти уявлення про трактування елементів системи економічної безпеки підприємства як її підсистем – виробничої (операційної), фінансової, інвестиційної, інноваційної безпеки тощо. Актуальним є підхід до визначення елементів економічної безпеки підприємства відповідно до складових його ресурсного потенціалу – економічна безпека виробничого, кадрового, техніко-технологічного, управлінського, ринкового та іншого потенціалу підприємства. Варто виокремити підсистеми забезпечення підприємства від внутрішніх (внутрішнє середовище підприємства) та зовнішніх (зовнішнє середовище підприємства) загроз. Важливо розуміти, що система економічної безпеки підприємства інтегрує всі її підсистеми та елементи, які є взаємопов'язаними, від їх узгодженості та дієвості залежить ефективність заходів економічного забезпечення підприємства у цілому.

Четверте питання присвячено аналізу світового досвіду забезпечення господарської діяльності підприємств. Слід ознайомитися з таким підходом до визначення елементів та заходів системи економічної безпеки підприємств, як забезпечення за економічними ризиками: видами економічної безпеки визначаються комплекси заходів забезпечення від певних ризиків – виробничих, ринкових, соціальних тощо, що потребує дослідження та визначення ймовірності їх настання на основі використання сучасних методів обробки інформації. Це сприяє попередженню негативно-го впливу загроз економічній безпеці підприємства.

Тема есе

Основні рівні економічної безпеки

Тестові завдання

1. Що таке економічна безпека підприємства?

- а) стан захищеності особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек та загроз;
- б) стан захищеності життєво важливих і законних інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз у різних протиправних формах;
- в) стан та здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її оргструктури і статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку;
- г) захищеність економічного потенціалу підприємства від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення.

2. У чому полягає головна мета забезпечення економічної безпеки підприємства?

- а) мінімізація впливу партнерів на підприємство;
- б) висока фінансова ефективність роботи підприємства;
- в) правова захищеність підприємства;
- г) стабільне і максимально ефективне функціонування підприємства тепер та високий потенціал його розвитку в майбутньому.

3. Що таке загроза економічній безпеці?

- а) дія дестабілізуючих природних факторів, що спричиняє реальні втрати для організації;
- б) порушення законів та норм, які спричиняють потенційні або реальні втрати для організації;
- в) дія дестабілізуючих природних факторів і/або суб'єктивних, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією, та порушенням законів та норм, що може спричинити потенційні або

реальні втрати для організації;

г) певний чинник небезпеки (порушення безпеки) функціонування та розвитку підприємства як соціально-економічної системи, суб'єкта господарської діяльності.

4. Як поділяють загрози економічній безпеці за їх наслідками?

- а) локальні та глобальні;
- б) загальні та локальні;
- в) значні та незначні;
- г) незначні та катастрофічні.

5. Як поділяють загрози економічній безпеці підприємства за ймовірністю їх виникнення?

- а) реальні та потенційні;
- б) прогнозовані та непрогнозовані;
- в) явні та приховані;
- г) змістові та явні.

6. До якого виду загроз економічній безпеці підприємства належить рейдерство?

- а) загрози звичайній діяльності підприємства;
- б) репутаційні загрози;
- в) загрози зовнішньому тиску;
- г) приховані загрози.

7. До якого виду загроз економічній безпеці підприємства належить некомпетентність його менеджменту?

- а) зовнішні;
- б) внутрішні;
- в) репутаційні;
- г) соціальні.

8. За яким підходом до структуривання системи економічної безпеки підприємства визначено такий її елемент, як безпека його інвестиційної функції?

- а) об'єктний підхід;

- б) за складовими ресурсного потенціалу підприємства;
- в) за складовими середовища господарської діяльності підприємства;
- г) за підсистемами системи економічної безпеки підприємства.

9. За яким підходом до структурування системи економічної безпеки підприємства визначено такий її елемент, як безпека його персоналу?

- а) об'єктний підхід;
- б) за складовими ресурсного потенціалу підприємства;
- в) за складовими середовища господарської діяльності підприємства;
- г) за підсистемами системи економічної безпеки підприємства.

10. За яким підходом до структурування системи економічної безпеки підприємства визначено такий її елемент, як його зовнішня безпека?

- а) об'єктний підхід;
- б) за складовими ресурсного потенціалу підприємства;
- в) за складовими середовища господарської діяльності підприємства;
- г) за підсистемами системи економічної безпеки підприємства.

Список рекомендованої літератури

Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2010. 448 с.

Економічна безпека держави: сутність та напрями формування / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України

ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с.
URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю. В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що є предметом навчальної дисципліни «Економічна безпека підприємства»?

2. Що таке економічна безпека у широкому розумінні?

3. Розкрийте зміст поняття економічної безпеки підприємства.

4. Як взаємопов'язані національна економічна безпека та економічна безпека підприємств?

5. Яка роль системи економічної безпеки підприємства у забезпеченні його стабільного господарювання, підвищення ефективності, конкурентоспроможності та розвитку?

6. Які види загроз економічній безпеці підприємства Ви знаєте?

7. Наведіть приклади факторів, які впливають на стан економічної безпеки підприємства.

8. Охарактеризуйте основні елементи системи економічної безпеки підприємства.

9. Який світовий досвід забезпечення економічної безпеки є актуальним для українських підприємств у сучасних умовах їх функціонування та розвитку.

Тема 2. Економічна безпека підприємництва: суть та вимірники

П л а н

1. Система організації економічної безпеки підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності та основні принципи її побудови і функціонування.
2. Оцінка економічної безпеки підприємства. Індикатори економічної безпеки підприємства та їх значення.
3. Основні функціональні складові системи економічної безпеки підприємства.

Методичні поради

Спочатку доцільно, по-перше, зрозуміти, що економічна безпека підприємства є необхідною умовою його ефективності, конкурентоспроможності та розвитку, а її забезпечення – важливим напрямом управління підприємством як суб'єктом господарювання; по-друге, з'ясувати основні принципи організації системи економічної безпеки підприємства. З цією метою слід:

- 1) охарактеризувати систему економічної безпеки за організаційно-управлінським підходом як комплекс заходів, що застосовуються менеджментом підприємства для забезпечення його господарської діяльності та його підрозділів, комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на забезпечення підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, формування можливостей забезпечення економічної безпеки у майбутньому;
- 2) розкрити зміст основних принципів організації системи економічної безпеки підприємства, що розділяються на: а) системні – цілеспрямованість, активність, самостійність, адаптивність, відкритість та ін.; б) процесні – комбінація превентивних та реакційних заходів, гласності та конфіденційності, економічна доцільність тощо; в) цільові – досяжність, конкретність, гнучкість та ін.; г) функціональні – пропорційність, безперервність, спеціалізація тощо; д) структурні – координова-

ність, персональна відповідальність, мінімальна складність та ін.; 3) визначити об'єкти системи економічної безпеки та її суб'єктів, що є внутрішніми, наприклад керівники підприємства, певні його відділи та служби, та зовнішніми – державні структури (наприклад територіальні органи Державної фіскальної служби), недержавні організації та ін.

У другому питанні необхідно засвоїти, що підприємство для оцінювання стану економічної безпеки, з'ясування видів, рівня, характеру та наслідків впливу загроз спирається на систему індикаторів, що мають: а) порогові значення – це граничні величини, відхилення від яких показників господарської діяльності підприємства за різними її видами перешкоджає його стабільному функціонуванню та розвитку; б) оптимальні значення – це інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для господарської діяльності підприємства. Важливо розуміти, що використання системи індикаторів економічної безпеки підприємства дозволяє встановити певні порушення його економічного механізму, виявити їх причини та розробити дієві заходи їх подолання.

Із третього питання слід знати, що за функціональним підходом складові системи економічної безпеки підприємства визначаються за її основними функціями та видами господарської діяльності – це економічна безпека операційної, маркетингової, збутової діяльності, матеріально-технічного забезпечення, інвестиційної, інноваційної, фінансової, соціальної, екологічної та інших функцій підприємства як суб'єкта підприємництва. Доцільно розкрити зміст операційної, ринкової, фінансової, інформаційної, кадрової, екологічної, інтерфейсної безпеки як складових системи економічної безпеки підприємства. Варто пам'ятати, що операційна безпека пов'язана зі здійсненням підприємством його основної діяльності (виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт, комерційної, посередницької та інших видів господарської діяльності).

Практичні завдання

1. Виділіть основні відмінності між показниками та індикаторами економічної безпеки підприємства.

2. Обґрунтуйте, які методи оцінки економічної безпеки необхідно використовувати на макро-, мезо- та мікрорівнях економіки.

Тестові завдання

1. До якої групи принципів організації системи економічної безпеки підприємства належить забезпечення комбінації превентивних та реакційних заходів?

- а) системні;
- б) процесні;
- в) цільові;
- г) операційні.

2. До якої групи принципів організації системи економічної безпеки підприємства належить персональна відповідальність?

- а) структурні;
- б) процесні;
- в) функціональні;
- г) операційні.

3. До якої групи принципів організації системи економічної безпеки підприємства належить принцип комбінації гласності та конфіденційності?

- а) структурні;
- б) процесні;
- в) функціональні;
- г) операційні.

4. До якої групи принципів організації системи економічної безпеки підприємства належить принцип гласності?

- а) структурні;
- б) процесні;
- в) функціональні;
- г) операційні.

5. Що таке індикатор економічної безпеки?

- а) показник оцінки рівня економічної безпеки підприємства;
- б) опис об'єкта і заходів захисту;
- в) ресурсне планування;
- г) аналіз загроз негативних впливів.

6. Що таке порогове значення індикатора економічної безпеки?

- а) показник оцінки рівня економічної безпеки підприємства;
- б) граничні величини, відхилення від яких показників господарської діяльності підприємства перешкоджає його стабільному функціонуванню;
- в) класифікація загроз економічній безпеці підприємства;
- г) аналіз загроз негативних впливів на підприємство факторів зовнішнього середовища.

7. Що таке оптимальне значення індикатора економічної безпеки?

- а) показник оцінки рівня економічної безпеки підприємства;
- б) граничні величини, відхилення від яких показників господарської діяльності підприємства перешкоджає його стабільному функціонуванню;
- в) класифікація загроз економічній безпеці підприємства;
- г) аналіз загроз негативних впливів на підприємство факторів зовнішнього середовища.

8. Який показник характеризує рівень фінансової безпеки підприємства?

- а) обсяг виробництва продукції;
- б) чисельність персоналу;
- в) платоспроможність;
- г) тривалість виробничого циклу.

9. Який показник характеризує рівень ринкової безпеки підприємства?

- а) обсяг виробництва продукції;
- б) чисельність персоналу;
- в) платоспроможність підприємства;
- г) рівень конкурентоспроможності продукції

10. Який показник характеризує рівень кадрової безпеки підприємства?

- а) обсяг виробництва продукції;
- б) чисельність персоналу;
- в) стан міжособистісних відносин на підприємстві;
- г) тривалість виробничого циклу.

Список рекомендованої літератури

Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2010. 448 с.

Економічна безпека держави: сутність та напрями формування / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Економіка підприємства: навч. посіб. / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с.
URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте поняття системи економічної безпеки підприємства за організаційно-управлінським підходом.
2. Охарактеризуйте основні підходи та принципи організації системи економічної безпеки підприємства.
3. Які принципи організації системи економічної безпеки підприємства є цільовими?
4. Які принципи організації системи економічної безпеки підприємства є операційними?
5. Розкрийте зміст системних організаційних принципів економічного забезпечення підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності.
6. Чому підприємство повинно мати власну, а не типову систему економічної безпеки?
7. Чому підприємству необхідно здійснювати оцінку стану економічної безпеки?
8. Що таке індикатори економічної безпеки підприємства?
9. Що таке порогові та оптимальні значення індикаторів економічної безпеки підприємства?
10. За яким критерієм визначаються функціональні складові системи економічної безпеки підприємства?
11. Охарактеризуйте основні функціональні складові системи економічної безпеки підприємства.

Тема 3. Принципи та етапи забезпечення економічної безпеки підприємства

П л а н

1. Основні етапи побудови системи економічної безпеки підприємства.
2. Моніторинг та оцінка ефективності системи економічної безпеки підприємства.

3. Система корпоративної безпеки.

Методичні поради

Спочатку слід скласти системне уявлення про діяльність з побудови системи економічної безпеки підприємства, що охоплює певні послідовні у часі та взаємопов'язані за результатами етапи, розкрити зміст та завдання кожного з етапів: 1) етап вивчення господарської діяльності підприємства, його цільового ринку, ресурсів та фінансових результатів, на якому формується комплексна модель господарської діяльності підприємства, на забезпечення якої буде спрямована система економічної безпеки, яка повинна бути адекватною специфіці підприємства; 2) етап аналізу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства, важливою складовою якого є вивчення інформації щодо небезпек, що виникали раніше, та про заходи їх подолання щодо кризових ситуацій, які виникали раніше, їхніх причин та шляхів вирішення. На цьому етапі здійснюється систематизація постійних (типових) загроз економічній безпеці підприємства та з'ясовуються заходи, що застосовувалися для їх нейтралізації, які будуть аналізуватися на третьому етапі; 3) етап проведення всебічного аналізу заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки, їх ефективності; 4) етап створення моделі системи економічної безпеки підприємства, визначення її бюджету. Необхідно пам'ятати, що принципом організації системи економічної безпеки підприємства є економічна доцільність заходів як оптимізації витрат на її розроблення та впровадження на підприємстві; 5) етап побудови системи економічної безпеки підприємства. Доцільно скласти уявлення про основні види заходів економічного забезпечення підприємства: стратегічні та тактичні; загальні та спеціальні; одиничні та комплексні; заходи управління, організації, мотивації та контролю діяльності із забезпечення економічної безпеки підприємства.

При опрацюванні другого питання теми слід зрозуміти, що діяльність з організації системи економічної безпеки підприємства не завершується її побудовою. Важливими напрямками

економічного забезпечення підприємства є організація та здійснення постійного моніторингу та оцінки дієвості системи у цілому та її окремих елементів, її відповідності наявним зовнішнім та внутрішнім загрозам, здатності запобігати їх негативним наслідкам та долати їх. Треба усвідомити, що моніторинг потрібно здійснювати на кожному етапі організації системи економічної безпеки підприємства та у період її функціонування. Необхідно розкрити основні принципи моніторингу економічної безпеки підприємства як системи заходів дослідження та оцінки стану системи економічної безпеки підприємства: цільова спрямованість і конкретність при виборі вимірювальних величин; об'єктивність даних; безперервність; мінімізація кількості досліджуваних показників підприємства; орієнтація на певні об'єкти; керованість; забезпечення повноти і своєчасності подання інформації, її точності та конфіденційності. Доцільно скласти уявлення про метод експрес-аналізу системи економічної безпеки підприємств. Важливо знати, що результатом системи моніторингу є не тільки визначення показників діяльності підприємства та аналіз їх значень, а й ступеня ефективності системи економічної безпеки і власне моніторингу.

Третє питання теми присвячено з'ясуванню змісту та основних характеристик системи корпоративної безпеки. Вивчення цього питання повинно базуватися на розумінні корпорації як системи її основних стейкхолдерів – акціонерів (власників), менеджменту, найманих працівників, клієнтів (споживачів), держави. Захист їх економічних інтересів та подолання конфлікту інтересів є основними завданнями корпоративної безпеки. З метою поглиблення знань з корпоративної безпеки слід проаналізувати основні положення Концепції корпоративної безпеки членів Українського союзу промисловців і підприємців, метою якої визначено захист інтересів власників, керівництва, працівників і клієнтів підприємств, матеріальних цінностей, інформаційних ресурсів від внутрішніх і зовнішніх загроз і ризиків. Важливо пам'ятати, що УСПП та його структури є зовнішніми суб'єктами забезпечення економічної безпеки підприємств.

Тестові завдання

1. На якому етапі побудови системи економічної безпеки підприємства визначається її бюджет?

- а) етап вивчення господарської діяльності підприємства;*
- б) етап аналізу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства;*
- в) етап проведення всебічного аналізу заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;*
- г) етап створення моделі системи економічної безпеки підприємства.*

2. На якому етапі побудови системи економічної безпеки формується комплексна модель господарської діяльності підприємства, на убезпечення якої вона буде спрямована?

- а) етап вивчення господарської діяльності підприємства;*
- б) етап аналізу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства;*
- в) етап проведення всебічного аналізу заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;*
- г) етап створення моделі системи економічної безпеки підприємства.*

3. На якому етапі побудови системи економічної безпеки з'ясовуються заходи, що застосовувалися для нейтралізації небезпек у минулий період?

- а) етап вивчення господарської діяльності підприємства;*
- б) етап аналізу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства;*
- в) етап проведення всебічного аналізу заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;*
- г) етап створення моделі системи економічної безпеки підприємства.*

4. Метою якого етапу побудови системи економічної безпеки є систематизація постійних (типових) для підприємства загроз економічній безпеці?

- а) етап вивчення господарської діяльності підприємства;
- б) етап аналізу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства;
- в) етап проведення всебічного аналізу заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;
- г) етап створення моделі системи економічної безпеки підприємства.

5. На якому етапі побудови системи економічної безпеки здійснюється вивчення цільового ринку підприємства?

- а) етап вивчення господарської діяльності підприємства;
- б) етап аналізу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства;
- в) етап проведення всебічного аналізу заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;
- г) етап створення моделі системи економічної безпеки підприємства.

6. Які є види заходів економічної безпеки підприємства?

- а) загальні та спеціальні;
- б) прості та складні;
- в) наукові та технічні;
- г) загальноприйняті та специфічні.

7. На яких етапах побудови системи економічної безпеки підприємства здійснюється моніторинг та оцінка ефективності заходів економічного убезпечення підприємства?

- а) на останньому етапі;
- б) після останнього етапу;
- в) на всіх етапах;
- г) на етапі аналізу внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства.

8. Що є результатом моніторингу системи економічної безпеки підприємства?

- а) визначення показників діяльності підприємства;
- б) отримання керівництвом підприємства достовірної ін-

формації;

в) визначення ступеня ефективності системи економічної безпеки та її складових;

г) мінімізація витрат на моніторинг.

9. Що є метою системи корпоративної безпеки?

а) захист інтересів акціонерів корпорації;

б) захист інтересів менеджменту корпорації;

в) захист інтересів стейкхолдерів корпорації;

г) захист інтересів найманих працівників корпорації.

10. Що характеризує сутність корпоративних конфліктів інтересів?

а) конфлікт загального і приватного інтересу учасників корпоративних відносин;

б) відсутність заходів запобігання конфліктам у корпорації;

в) конфлікт інтересів найманих працівників і менеджменту підприємства;

г) обмеження прав міноритарних акціонерів корпорації.

Список рекомендованої літератури

Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2010. 448 с.

Економічна безпека держави: сутність та напрями формування / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с.
URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Які основні етапи побудови системи економічної безпеки підприємства?
2. Яке головне завдання першого етапу побудови системи економічної безпеки підприємства?
3. Якою є мета аналізу небезпек, що виникали раніше, та заходів їх подолання при побудові системи економічної безпеки підприємства?
4. Які цілі визначення бюджету системи економічної безпеки підприємства?
5. Які види заходів економічної безпеки підприємства Ви знаєте?
6. Яка роль моніторингу та оцінки рівня економічної безпеки у побудові та забезпеченні ефективного функціонування її системи на підприємстві?
7. Що є метою системи корпоративної безпеки?
8. До якого виду суб'єктів економічної безпеки підприємства належать структури Українського союзу промисловців і підприємців?

Модуль II. СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 4. Техніко-технологічна та інноваційна безпека підприємства

П л а н

1. Основні характеристики техніко-технологічної безпеки підприємства як складової економічної безпеки.
2. Інноваційна безпека підприємства: визначення та характеристики.
3. Організація системи техніко-технологічної та інноваційної безпеки підприємства.

Методичні поради

Спочатку варто зосередитися на визначенні змісту та основних характеристик техніко-технологічної безпеки як складової системи економічної безпеки підприємства. Слід розуміти, що техніко-технологічна безпека безпосередньо пов'язана, по-перше, з техніко-технологічним потенціалом підприємства, який характеризується: 1) наявними на підприємстві виробничими фондами та технологіями; 2) максимальною здатністю підприємства випускати за визначений період продукцію певного технічного рівня та якості; по-друге, з технологічним способом виробництва продукції підприємства. Структура техніко-економічного потенціалу підприємства визначає основні складові системи його техніко-технологічної безпеки: а) технічна безпека як безпека мереж для забезпечення виробництва всіма видами енергії, виробничих машин, пристроїв та споруд, технічної бази інформаційних процесів (інформаційно-обчислювальна техніка та засоби зв'язку); б) технологічна безпека – безпека виробничого процесу, способів і прийомів переробки

ресурсів у готову продукцію, технологічної документації, об'єктів інтелектуальної власності. Важливо знати, що техніко-технологічна безпека орієнтована на захист техніко-технологічного потенціалу підприємства та технологічного способу виробництва від внутрішніх і зовнішніх загроз; забезпечення її необхідного рівня, по-перше, є умовою та засобом економічної безпеки підприємства, конкурентоспроможності його продукції, по-друге, безпосередньо пов'язано із впровадженням прогресивних технологій.

При вивченні другого питання слід спиратися на знання основних засад інноваційної діяльності підприємства як об'єкта його інноваційної безпеки. Доцільно визначити сутність та види інновацій, зміст інноваційного процесу як послідовність певних стадій перетворення інноваційної ідеї в інноваційний продукт (продукцію). Це дозволить сформулювати системне уявлення про інноваційну безпеку підприємства як забезпечення такого стану інноваційного потенціалу підприємства і рівня його використання, що сприяє зростанню інноваційної активності, впровадженню інновацій та убезпечує інноваційну діяльність від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Варто знати, що складовими інноваційної безпеки підприємства є інтелектуально-інноваційна та виробничо-інноваційна безпека. Необхідно розуміти, що система інноваційної безпеки як складова економічної безпеки підприємства спрямована на подолання ризиків інноваційної діяльності: технологічних, пов'язаних зі здійсненням інноваційного процесу; ринкових, зумовлених високим рівнем невизначеності та турбулентності ринків інновацій та інноваційної продукції; проектних – ризиків розроблення та впровадження інноваційних проектів.

Третє питання теми присвячено з'ясуванню теоретико-методичних основ організації систем техніко-технологічної та інноваційної безпеки підприємства. Важливо знати основні етапи організації системи техніко-технологічної безпеки: аналіз ринку технологій та науково-технічної інформації; вивчення технологічних процесів на підприємстві; аналіз ринків продукції підприємства та оцінка перспектив їх розвитку; розроблення технологічної стратегії підприємства та планування технологій виготов-

лення перспективної продукції; реалізація плану технологічного розвитку підприємства; аналіз результатів заходів щодо забезпечення техніко-технологічної безпеки. Слід скласти уявлення про організацію системи інноваційної безпеки підприємства, що охоплює такі фази: 1) формування системи інноваційної безпеки, на якій здійснюються збір необхідних даних про зовнішнє та внутрішнє середовища; дослідження стану інноваційної безпеки, підприємства; аналіз отриманих результатів та встановлення загроз інноваційній безпеці підприємства; встановлення цілей та завдань управління інноваційною діяльністю підприємства, а також ризиків, пов'язаних із їх досягненням; розробка стратегії інноваційної діяльності підприємства; аналіз результатів упровадження стратегії інноваційної діяльності підприємства та її корегування залежно від рівня ефективності; 2) підтримка інноваційної безпеки підприємства, що включає розвиток інноваційного потенціалу підприємства та створення конкурентних переваг на ринку інновацій та інноваційної продукції.

Практичне завдання

Наведіть етапи забезпечення техніко-технологічної безпеки підприємства.

Тестові завдання

1. Яке положення найповніше характеризує техніко-технологічний потенціал підприємства?

а) виробничі фонди та технології, що використовуються на підприємстві;

б) максимальна здатність підприємства випускати за визначений період продукцію певного технічного рівня та якості;

в) максимальна здатність підприємства випускати за визначений період продукцію певного технічного рівня та якості, застосовуючи наявні виробничі фонди та технології;

г) здатність підприємства до максимізації прибутку.

2. Що є характеристикою техніко-технологічної безпе-

ки підприємства?

- а) використання протипожежної сигналізації;
- б) рівень відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам;
- в) створення умов для забезпечення конфіденційності інформації;
- г) техніко-технологічний потенціал підприємства.

3. Як впливає моральне зношення основних фондів підприємства на його техніко-технологічну безпеку?

- а) позитивно;
- б) негативно;
- в) не впливає;
- г) не є загрозою техніко-технологічній безпеці підприємства.

4. Як впливає впровадження новітніх технологій на техніко-технологічну безпеку підприємства?

- а) позитивно;
- б) негативно;
- в) не впливає;
- г) не є чинником підвищення техніко-технологічної безпеки підприємства.

5. Що відносять до зовнішніх загроз техніко-технологічній безпеці підприємства?

- а) порушення на підприємстві технологічної дисципліни;
- б) недостатня кваліфікація працівників підприємства;
- в) несприятливий інвестиційний клімат у країні;
- г) неефективна організація виробничого процесу.

6. До якого типу ризиків інноваційної діяльності підприємства належить ризик, пов'язаний із забезпеченням прав власності?

- а) технологічні;
- б) ринкові;
- в) проектні;

г) технологічні та ринкові.

7. До якого типу ризиків інноваційної діяльності підприємства належить ризик незабезпечення достатнім рівнем фінансування?

- а) технологічні;
- б) ринкові;
- в) проєктні;
- г) технологічні та ринкові.

8. На якому етапі організації системи техніко-технологічної безпеки здійснюється планування комплексу технологій для виробництва перспективних товарних позицій?

- а) розроблення технологічної стратегії підприємства;
- б) аналіз ринку технологій;
- в) вивчення технологічних процесів на підприємстві;
- г) аналіз ринків продукції підприємства.

9. На якому етапі організації системи техніко-технологічної безпеки виявляються внутрішні резерви для поліпшення використовуваних технологій?

- а) розроблення технологічної стратегії підприємства;
- б) аналіз ринку технологій;
- в) аналіз результатів заходів щодо забезпечення техніко-технологічної безпеки;
- г) аналіз ринків продукції підприємства.

10. Які заходи здійснюються у фазі організації системи інноваційної безпеки, спрямованої на її підтримку?

- а) дослідження стану інноваційної безпеки підприємства;
- б) встановлення загроз інноваційній безпеці підприємства;
- в) розробка стратегії інноваційної діяльності підприємства;
- г) розвиток інноваційного потенціалу підприємства.

Список рекомендованої літератури

Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний

аналіз / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2010. 448 с.

Економічна безпека держави: сутність та напрями формування / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алєрта, 2011. 704 с.

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с.
URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте техніко-економічний потенціал підприємства.
2. Як взаємопов'язані техніко-технологічний потенціал і техніко-технологічна безпека підприємства?
3. Що таке безпека підприємства у техніко-технологічній сфері?
4. Визначте поняття технічної та технологічної безпеки підприємства.
5. Яка роль заходів техніко-технологічної безпеки у забезпеченні економічної безпеки підприємства?
6. Які є види інновацій підприємства?
7. Які стадії охоплює інноваційний процес?
8. На подолання яких ризиків інноваційної діяльності підприємства спрямована система інноваційної безпеки?
9. Охарактеризуйте основні етапи організації системи техніко-технологічної безпеки підприємства.

10. Які фази притаманні процесу організації системи інноваційної безпеки підприємства?

Тема 5. Інформаційна безпека підприємства

П л а н

1. Інформація як ресурс підприємства. Інформаційні загрози економічній безпеці підприємства.
2. Система інформаційної безпеки підприємства: визначення та організація.
3. Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства.

Методичні поради

Спочатку важливо, по-перше, зосередитися на характеристиці основних об'єктів інформаційної безпеки підприємства як стану захищеності інформаційних ресурсів підприємства та його здатності забезпечити їх максимально можливу віддачу: а) інформації як будь-яких відомостей та/або даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді; б) інформаційних ресурсів як інформації та інформаційних технологій, що призначені для забезпечення господарської діяльності підприємства; в) інформаційного потенціалу – сукупності інформаційних ресурсів та здатностей забезпечення максимально можливого рівня їх віддачі; г) інформаційного простору підприємства як сукупності потоків різних видів інформації, що визначаються потребами підприємства в інформаційних ресурсах та орієнтовані на їх задоволення. По-друге, слід охарактеризувати основні види інформації: економічна, ділова, стратегічна, оперативна, зовнішня, внутрішня, інформація відкритого доступу, обмеженого доступу, закрита, конфіденційна тощо. По-третє, необхідно скласти уявлення про зміст та види інформаційних загроз економічній безпеці підприємства, які розділяються на загрози інформації та інформа-

ційні загрози і бувають внутрішніми та зовнішніми. Загрози інформації – це потенційні або реально можливі дії та події, що призводять до неправомірного оволодіння інформацією, її розголошення, витоку і несанкціонованого використання її джерел. Інформаційні загрози – це наявність в інформаційному просторі підприємства шкідливої або небезпечної для нього інформації та технологій, здатних негативно впливати на його господарську діяльність.

Друге питання теми присвячено розкриттю змісту та організаційних основ системи інформаційної безпеки підприємства. З цією метою необхідно: 1) визначити основні складові системи інформаційної безпеки – безпека інформації та її обробки, інформаційних і телекомунікаційних технологій, обладнання, що забезпечує інформаційні потоки, кібербезпека, інформаційна інфраструктура як організована сукупність взаємозв'язаних засобів обчислювальної техніки, різних довідників і необхідних засобів програмування, що забезпечує рішення тих або інших завдань економічної безпеки у цілому та інформаційної безпеки зокрема; 2) з'ясувати основні принципи системи інформаційної безпеки: простота, повний контроль, загальна заборона, відкрита архітектура, розмежування доступу, мінімальні привілеї, достатня стійкість, мінімізація дублювання. Важливо знати, що заходи інформаційної безпеки розділяються на організаційні – документовані процедури і правила роботи з різними видами інформації, ІТ-сервісами, засобами захисту; технічні – використання апаратних і програмних засобів контролю доступу, моніторингу витоків, антивірусного захисту, міжмережевого екранування, захисту від електромагнітних випромінювань тощо. Методами забезпечення конфіденційності інформації є: закриття, шифрування, приховування та подрібнення.

Завершуючи, потрібно розкрити взаємозв'язок інформаційних ресурсів підприємства, інформаційної та економічної безпеки. По-перше, інформаційні ресурси є необхідним чинником функціонування системи економічної безпеки, аналізу результатів та розроблення заходів її удосконалення, аналізу внутрішніх та зовнішніх загроз. Інформаційна підсистема є складовою системи економічної безпеки. По-друге, інформаційна безпека є складовою

економічної безпеки та чинником її ефективності. По-третє, економічна безпека, що спрямована на захист інформаційного потенціалу підприємства, забезпечує досягнення необхідного рівня інформаційної безпеки. Варто розуміти, що інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки – це діяльність, пов'язана зі збором і обробкою інформації, формуванням відповідних інформаційних документів і наданням їх менеджерам і фахівцям для прийняття рішень, пов'язаних з функціонуванням системи економічної безпеки підприємства.

Тема есе

Механізм розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації

Практичне завдання

Здійсніть ранжування внутрішніх та зовнішніх загроз інформаційній безпеці підприємства відповідно до їх ймовірності та наслідків.

Тестові завдання

1. Як трактується поняття інформації згідно із Законом України «Про інформацію»?

а) відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;

б) будь-який вид інформації у матеріальній або нематеріальній формі;

в) комунікація і зв'язок, у процесі якого усувається невизначеність;

г) документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві.

2. Як називається незамінна та необхідна для діяльності інформація, відновлення якої після знищення неможливе або трудомістке?

- а) важлива;
- б) корисна;
- в) конфіденційна;
- г) відкрита.

3. Яке визначення відображає зміст поняття інформаційного потенціалу підприємства?

а) інформація та інформаційні технології, що призначені для забезпечення господарської діяльності підприємства, відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;

б) сукупність інформаційних ресурсів та здатностей забезпечення максимально можливого рівня їх віддачі;

в) сукупність потоків різних видів інформації, що визначаються потребами підприємства в інформаційних ресурсах та орієнтовані на їх задоволення;

г) організована сукупність взаємозв'язаних засобів обчислювальної техніки, різних довідників і необхідних засобів програмування.

4. Яке визначення відображає зміст поняття інформаційної інфраструктури?

а) інформація та інформаційні технології, що призначені для забезпечення господарської діяльності підприємства, відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;

б) сукупність інформаційних ресурсів та здатностей забезпечення максимально можливого рівня їх віддачі;

в) сукупність потоків різних видів інформації, що визначаються потребами підприємства в інформаційних ресурсах та орієнтовані на їх задоволення;

г) організована сукупність взаємозв'язаних засобів обчислювальної техніки, різних довідників і необхідних засобів програмування.

5. В якому середовищі здійснюється формування, збирання, зберігання та розповсюдження інформації?

- а) інформаційна інфраструктура;

- б) інформаційний простір;
- в) інформаційний ресурс;
- г) інформаційна безпека.

6. До яких загроз інформаційній безпеці відноситься перекручування певних даних службовцями підприємства?

- а) загрози інформації;
- б) інформаційні загрози;
- в) внутрішні загрози інформації;
- г) зовнішні інформаційні загрози.

7. До яких загроз інформаційній безпеці відноситься розголошення конфіденційної інформації конкурентами підприємства?

- а) загрози інформації;
- б) інформаційні загрози;
- в) зовнішні загрози інформації;
- г) зовнішні інформаційні загрози.

8. До якого типу загроз інформаційній безпеці відноситься наявність в інформаційному просторі підприємства шкідливої або небезпечної для нього інформації?

- а) загрози інформації;
- б) інформаційні загрози;
- в) зовнішні загрози інформації;
- г) розголошення конфіденційної інформації.

9. Що є протиправним оволодінням конфіденційною інформацією?

- а) просочування конфіденційної інформації;
- б) несанкціонований доступ;
- в) компрометація інформації;
- г) порушення інформаційного обслуговування.

10. Що таке компрометація інформації?

- а) несанкціонований доступ до бази даних;
- б) внесення несанкціонованих змін до бази даних;

- в) не визнання адресатом чи відправником інформації, фактів та її отримання;
- г) несанкціонований обмін інформацією.

Список рекомендованої літератури

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Іванюта Т. М. Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст та основні види інформації, що використовується підприємством.
2. Яка інформація є діловою?
3. Які є види інформації залежно від доступу до неї?
4. Що таке конфіденційна інформація?
5. У чому відмінності загроз інформації та інформаційних загроз?
6. Розкрийте зміст та основні характеристики інформаційної безпеки підприємства, її принципи.
7. Які є організаційні та технічні заходи забезпечення інформаційної безпеки підприємства?
8. Які є методи забезпечення конфіденційності інформації?
9. Яка роль інформаційно-аналітичної діяльності у забезпеченні економічної безпеки підприємства?

Тема 6. Ринкова безпека підприємства

П л а н

1. Ринкова складова економічної безпеки підприємства: визначення та основні характеристики.
2. Зовнішні та внутрішні загрози ринковій безпеці підприємства.
3. Рівень конкурентоспроможності підприємства як критерій його економічної безпеки.

Методичні поради

Починаючи вивчення першого питання, слід визначити, що ринкова безпека підприємства як складова його економічної безпеки характеризується певним рівнем захищеності ринкового потенціалу та ринкової діяльності підприємства від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, спрямованістю на забезпечення ефективної економічної поведінки підприємства на ринку у конкурентному середовищі та підвищення його конкурентоспроможності. Розкриття багатоаспектного змісту ринкової безпеки підприємства повинно спиратися на характеристику її основних об'єктів та чинників: 1) ринковий потенціал підприємства – сукупність ресурсів ринкової діяльності підприємства та його здатність забезпечити максимально можливий рівень їх віддачі; 2) ринкова діяльність підприємства – господарська діяльність із задоволення потреб споживачів продукції через ринок; 3) цільовий ринок підприємства – найбільш вигідна група сегментів ринку (або один сегмент), на яких сконцентрована ринкова діяльність підприємства; 4) економічна поведінка підприємства на ринку продукції – діяльність, спрямована на досягнення цілей підприємства у процесі реалізації продукції (послуг, робіт) в умовах ресурсних та інших обмежень та певного типу конкуренції (досконалої, недосконалої).

Розглядаючи друге питання, необхідно слід скласти уявлення про основні загрози ринковій безпеці підприємства. Важливо знати, що зовнішні загрози, по-перше, безпосередньо пов'язані з конкурентним середовищем та конкурентністю цільового ринку підприємства, а також з економічною поведінкою його конкурентів. Конкурентне середовище ринкової діяльності підприємства як сукупність умов, чинників та форм

взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, що визначають відповідний рівень економічного суперництва та можливість впливу окремих економічних агентів на ринкову ситуацію, є зовнішнім джерелом загроз ринковій безпеці підприємства. Конкурентність ринку характеризується наявними можливостями ринкових суб'єктів впливати на ринковий механізм. Конкуренти – це зовнішній фактор, що має значний вплив на ринкову діяльність підприємства. Слід проаналізувати вплив різних типів конкуренції (зокрема недобросовісної конкуренції) та конкурентів на економічну безпеку підприємства, загрози, джерелом яких є монополізація ринку тощо. По-друге, важливо розглянути вплив постачальників, посередників, покупців продукції, державних установ та громадських організацій на стан захищеності ринкової діяльності підприємства. Доцільно знати, що внутрішні загрози ринковій безпеці зумовлені недосконалістю стратегії та тактики маркетингової діяльності підприємства, помилками у формуванні маркетингового комплексу та продуктового портфеля, необґрунтованістю цінової політики та ін. Неузгоджена робота маркетологів, низька якість виготовленої продукції, невчасне реагування на зміну кон'юнктури ринку, неефективна збутова мережа, низький рівень культури підприємства є джерелами внутрішніх загроз ринковій безпеці підприємства.

У третьому питанні слід зосередитися на розкритті змісту, чинників та заходів досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємства та його продукції, що є метою діяльності із забезпечення економічної безпеки у цілому і ринкової безпеки зокрема. Треба розуміти, що конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємства випускати та реалізовувати конкурентоспроможну продукцію, котра матиме конкурентні переваги порівняно з товарами-аналогами конкурентів у певний проміжок на визначеному ринку; конкурентоспроможність продукції – це сукупність техніко-експлуатаційних і економічних характеристик продукції підприємства, що визначає можливість реального або потенційного задоволення конкретної потреби певного ринку. У контексті ринкової безпеки конкурентоспроможність характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей ринкової діяльності підприємства зовнішнім мож-

ливостям, які генеруються ринковим середовищем. Важливо охарактеризувати безпеку конкурентоспроможності підприємства та його продукції як складову ринкової безпеки підприємства, визначити її основні об'єкти – потенціал конкурентоспроможності як ступінь переваги сукупності показників оцінювання можливостей підприємства, що визначають його успіх на певному ринку за певний проміжок, над сукупністю аналогічних показників підприємств-конкурентів; конкурентні переваги та технології їх забезпечення.

Тема есе

Роль та завдання служби маркетингу у забезпеченні ринкової безпеки підприємства

Практичне завдання

На основі даних таблиці 1 визначте типи конкурентів підприємства, яке виробляє товар А та продає його покупцям сегмента А.

Таблиця 1

<i>Конкурент</i>	<i>Товар</i>	<i>Ринковий сегмент</i>
№1	А	А
№2	А	В
№3	В	А
№4	В	В

Тестові завдання

1. Яке визначення відображає зміст поняття ринкової безпеки як складової економічної безпеки підприємства?

- а) зменшення частки ринку, яку займає підприємство;
- б) гарантування безпеки майна і капіталів підприємства;
- в) забезпечення сприятливого зовнішнього середовища бізнесу;
- г) захист від негативних наслідків неефективної моделі економічної поведінки підприємства на ринку продукції.

2. *Яке визначення відображає зміст поняття ринкового потенціалу підприємства?*

а) найбільш вигідна група сегментів ринку (або один сегмент), на яких сконцентрована ринкова діяльність підприємства;

б) діяльність, спрямована на досягнення цілей підприємства у процесі реалізації продукції (послуг, робіт) в умовах ресурсних та інших обмежень та певного типу конкуренції;

в) господарська діяльність із задоволення потреб споживачів продукції через ринок;

г) сукупність ресурсів ринкової діяльності підприємства та його здатність забезпечити максимально можливий рівень їх віддачі.

3. *Економічна поведінка яких конкурентів підприємства є джерелом найбільших загроз його ринковій безпеці?*

а) прямі конкуренти, які пропонують схожі товари і послуги схожим категоріям покупців;

б) товарні конкуренти, які продають однакову продукцію різним групам покупців;

в) непрямі конкуренти, які продають різні товари схожим категоріям споживачів;

г) неявні конкуренти, які пропонують різні товари різним групам споживачів.

4. *Що є джерелом внутрішніх загроз ринковій безпеці підприємства?*

а) зниження платоспроможності покупців продукції підприємства;

б) некомпетентність співробітників служби маркетингу підприємства;

в) застосування суб'єктами ринку методів недобросовісної конкуренції;

г) діяльність громадських організацій із захисту прав споживачів.

5. *Що є джерелом зовнішніх загроз ринковій безпеці пі-*

дприємства?

- а) помилки у формуванні маркетингового комплексу;
- б) некомпетентність співробітників служби маркетингу підприємства;
- в) застосування суб'єктами ринку методів недобросовісної конкуренції;
- г) необґрунтованість цінової політики підприємства.

6. Що є джерелом зовнішніх загроз ринковій безпеці підприємства?

- а) помилки у формуванні маркетингового комплексу;
- б) некомпетентність співробітників служби маркетингу підприємства;
- в) застосування суб'єктами ринку методів недобросовісної конкуренції;
- г) необґрунтованість цінової політики підприємства.

7. Яке визначення відображає зміст поняття потенціалу конкурентоспроможності підприємства?

- а) сукупність техніко-експлуатаційних і економічних характеристик продукції підприємства, що визначає можливість реального або потенційного задоволення конкретної потреби певного ринку;
- б) здатність підприємства випускати та реалізовувати конкурентоспроможну продукцію, котра матиме конкурентні переваги порівняно з товарами-аналогами конкурентів у певний проміжок на визначеному ринку;
- в) ступінь відповідності внутрішніх можливостей ринкової діяльності підприємства зовнішнім можливостям, які генеруються ринковим середовищем;
- г) ступінь переваги сукупності показників оцінювання можливостей підприємства, що визначають його успіх на певному ринку за певний проміжок, над сукупністю аналогічних показників підприємств-конкурентів.

8. Яке визначення найповніше відображає мету забезпечення конкурентоспроможності підприємства?

- а) витіснення конкурентів з ринку;
- б) виживання в умовах загроз та невизначеності ринко-

вого середовища;

в) стійке ринкове становище та досягнення цілей підприємства;

г) максимізація прибутку.

9. *Що є основною функцією технології забезпечення конкурентних переваг підприємства?*

а) інтеграція складових потенціалу конкурентоспроможності, які забезпечують формування і розвиток конкурентних переваг;

б) упровадження на ринок нової продукції (послуг) з унікальними властивостями;

в) визначення найбільш доцільної форми власності та організаційно-правової форми підприємства;

г) створення підрозділу, який би систематично займався моніторингом системи ринкової безпеки підприємства.

10. *До яких індикаторів, за якими здійснюється діагностика конкурентоспроможності підприємства, належить рівень кваліфікації персоналу?*

а) техніко-технологічні;

б) організаційно-управлінські;

в) фінансові;

в) ринкові.

Список рекомендованої літератури

Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2010. 448 с.

Економічна безпека держави: сутність та напрями формування / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с.

URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/001

9.pdf

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю. В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке ринкова безпека підприємства?
2. Охарактеризуйте основні об'єкти ринкової безпеки підприємства.
3. Що таке ринковий потенціал підприємства як об'єкт ринкової безпеки?
4. Визначте особливості економічної поведінки підприємства в умовах різних типів ринків за їх конкурентністю.
5. Що таке конкурентне середовище підприємства як джерело зовнішніх загроз ринковій безпеці?
6. Які є типи конкурентів підприємства?
7. Охарактеризуйте зовнішні та внутрішні загрози ринковій безпеці підприємства.
8. Що таке потенціал конкурентоспроможності як об'єкт ринкової безпеки підприємства?
9. Охарактеризуйте безпеку конкурентоспроможності як складову ринкової безпеки підприємства.

Тема 7. Політико-правова безпека підприємства

П л а н

1. Політико-правова безпека як складова економічної безпеки підприємства.
2. Основні складові політико-правової безпеки підприємства. Зовнішні та внутрішні загрози.

3. Організація системи політико-правової безпеки підприємства та показники її ефективності.

Методичні поради

Спочатку важливо зрозуміти зміст та основні характеристики безпеки підприємства у політико-правовій сфері, необхідність та напрями забезпечення якої зумовлені, по-перше, його правовим статусом – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентними органами державної влади або органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом для задоволення суспільних або особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої підприємницької діяльності у порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами. Ознакою підприємства є наявність господарської правосуб'єктності, воно є юридичною особою. По-друге, підприємство здійснює підприємницьку діяльність, яка є об'єктом державного регулювання. Правове поле функціонування та розвитку підприємства формують державні нормативно-правові акти. По-третє, діяльність підприємства регламентується внутрішніми (локальними) нормативними актами. Отже, підприємство здійснює господарську діяльність у правовому середовищі, чинники якого впливають на його ефективність та конкурентоспроможність, що диктує необхідність забезпечення його політико-правової безпеки.

Слід усвідомити, що політико-правова безпека підприємства є складовою системи його економічної безпеки та спрямована на: 1) забезпечення належного рівня дотримання чинного законодавства у господарському процесі; 2) правове забезпечення та юридичну підтримку здійснення функцій підприємства як суб'єкта господарювання; 3) захист підприємства від загроз, джерелом яких є недосконалість зовнішнього та внутрішнього правового середовища його господарської діяльності.

Вивчаючи друге питання, доцільно визначити та охаракте-

ризувати основні складові політико-правової безпеки підприємства: податкова, договірна, патентна та ін. Необхідно пам'ятати, що забезпечення податкової безпеки підприємства як складової політико-правової безпеки потребує здійснення заходів, спрямованих на захист його прав як платника податків, водночас як захист діяльності підприємства з планування, нарахування та сплати податків є метою фінансової безпеки підприємства.

Необхідно зосередитися на розкритті зовнішніх та внутрішніх загроз політико-правовій безпеці підприємства. Важливо знати, що чинниками внутрішніх загроз є відсутність у підприємства стратегії та тактики захисту його законних прав, неефективна робота юридичних відділів та юрисконсультів; недостатній рівень правових знань керівництва підприємства, низька правова культура господарської діяльності та ін. Зовнішніми джерелами загроз є недосконалість заходів державного регулювання економіки, зокрема, податкової, антимонопольної, цінової, валютної та іншої політики тощо.

У третьому питанні потрібно розкрити основні етапи формування системи політико-правової безпеки підприємства: 1) етап діагностики: аналіз та оцінка а) загроз політико-правовій безпеці; б) поточного рівня забезпечення політико-правової безпеки; 2) етап розроблення моделі системи політико-правової безпеки підприємства та алгоритму її побудови; 3) етап планування заходів: визначення комплексу заходів щодо поліпшення політико-правової безпеки підприємства; 4) етап планування ресурсного забезпечення: визначення необхідних ресурсів для здійснення запланованих заходів, бюджету, підрозділів; 5) етап реалізації комплексу заходів політико-правової безпеки; 6) етап контролю результатів та коригування системи політико-правової безпеки підприємства. Важливо сформулювати знання основних показників політико-правової безпеки підприємства: питома вага договорів підприємства, за якими відкрито судові справи, у загальній кількості господарських договорів підприємства; питома вага виграних процесів; кількість співробітників підприємства на одного працівника юридичної служби, баланс між відшкодованими штрафними санкціями та нарахованими (коефіцієнт юридичного менеджменту) тощо.

Тема есе

Концепція управління політико-правовою безпекою підприємства

Практичне завдання

Розрахуйте показники договірної безпеки підприємства на основі даних таблиці 2. На основі показників оцініть рівень договірної безпеки підприємства.

Таблиця 2

<i>Показники юридичної діяльності на підприємстві</i>	<i>Значення показників</i>
Загальна кількість господарських договорів підприємства	28 договорів
Договори підприємства, за якими відкрито судові справи	10
Кількість договорів, у яких виграні судові справи	4
Загальна сума зобов'язань за господарськими договорами підприємства	200 тис. грн
Одержані підприємством штрафні санкції на основі виграних судових справ	20 тис. грн
Сплачені підприємством штрафні санкції	40 тис. грн

Тестові завдання

1. Яке визначення розкриває головну мету забезпечення політико-правової безпеки підприємства?

а) забезпечення належного рівня дотримання чинного законодавства у господарському процесі;

б) юридична підтримка здійснення функцій підприємства як суб'єкта господарювання;

в) захист підприємства від загроз, джерелом яких є недосконалість зовнішнього та внутрішнього правового середо-

вища його господарської діяльності;

г) захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства.

2. Яке положення найповніше розкриває місце та роль політико-правової безпеки у системі економічної безпеки підприємства?

а) політико-правова безпека є складовою економічної безпеки підприємства;

б) досягнення необхідного рівня політико-правової безпеки є напрямом забезпечення економічної безпеки підприємства;

в) політико-правова безпека спрямована на захист правового статусу підприємства як суб'єкта господарювання;

г) політико-правова безпека як складова економічної безпеки спрямована на забезпечення її необхідного рівня шляхом захисту господарської діяльності підприємства від загроз, зумовлених недосконалістю її правового середовища.

3. Що є характеристикою політико-правової безпеки підприємства?

а) стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її оргструктури;

б) ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства;

в) захист від руйнівного впливу природних, техногенних чинників і наслідків господарської діяльності людини;

г) захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства.

4. Який чинник, що негативно впливає на політико-правову безпеку підприємства, є внутрішнім?

а) низька кваліфікація працівників юридичної служби підприємства;

б) недосконалість податкового законодавства України;

в) погіршення співпраці зі стратегічними партнерами;

г) надмірне втручання державних органів у діяльність

підприємства.

5. Який чинник, що негативно впливає на політико-правову безпеку підприємства, є зовнішнім?

- а) низька кваліфікація працівників юридичної служби підприємства;
- б) недосконалість податкового законодавства України;
- в) відсутність у підприємства стратегії та тактики захисту його законних прав;
- г) низька правова культура господарської діяльності підприємства.

6. До якого виду загроз політико-правовій безпеці підприємства належить низький рівень підготовки та виконання внутрішніх (локальних) актів підприємства?

- а) зовнішні;
- б) внутрішні;
- в) зовнішні правові;
- г) внутрішні правові.

7. На якому етапі побудови системи політико-правової безпеки підприємства здійснюється аналіз рівня забезпечення політико-правової безпеки у поточному періоді?

- а) етап діагностики;
- б) етап моделювання;
- в) етап планування заходів;
- г) етап контролю.

8. На якому етапі побудови системи політико-правової безпеки підприємства здійснюється розроблення алгоритму її побудови?

- а) етап діагностики;
- б) етап моделювання;
- в) етап планування заходів;
- г) етап контролю.

9. На якому етапі побудови системи політико-правової

безпеки підприємства здійснюється визначення її бюджету?

- а) етап діагностики;
- б) етап моделювання;
- в) етап планування заходів;
- г) етап планування ресурсного забезпечення.

10. Що є показником політико-правової безпеки підприємства?

- а) фондомісткість;
- б) коефіцієнт юридичного менеджменту;
- в) ліквідність активів підприємства;
- г) рентабельність підприємства.

Список рекомендованої літератури

Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2010. 448 с.

Економічна безпека держави: сутність та напрями формування / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с.
URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте правовий статус підприємства як суб'єкта господарської діяльності.
2. Розкрийте зміст та основні складові правового середовища господарської діяльності підприємства.
3. Що таке безпека підприємства у політико-правовій сфері?
4. Які є складові політико-правової безпеки підприємства?
5. Охарактеризуйте податкову безпеку підприємства у контексті політико-правової безпеки.
6. Які є зовнішні та внутрішні загрози політико-правовій безпеці підприємства?
7. Охарактеризуйте основні етапи організації системи політико-правової безпеки підприємства.
8. Які показники дають можливість оцінити рівень політико-правової безпеки підприємства?

Тема 8. Фінансова безпека підприємства

П л а н

1. Фінансова безпека підприємства: визначення та основні функціональні складові.
2. Загрози фінансовій безпеці підприємства та фінансові ризики.
3. Механізм фінансової безпеки підприємства та показники її рівня.

Методичні поради

Розпочатковуючи розгляд теми, по-перше, слід визначити фінансову безпеку підприємства як його фінансовий стан, що забезпечує стабільну захищеність його фінансових інтересів від реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, по-друге, проаналізувати взаємозв'язок фінансової безпеки і фінансової діяльності підприємства, спрямованої на

забезпечення фінансовими ресурсами функціонування підприємства та досягнення цілей його господарської діяльності та розвитку. Фінансові ресурси – грошові надходження у розпорядження підприємства, що призначені для забезпечення його господарської діяльності, розвитку та виконання зобов'язань; грошові потоки та фінансовий стан підприємства є пріоритетними об'єктами, на захист яких спрямована система фінансової безпеки підприємства. Важливо розуміти, що фінансова безпека є складовою економічної безпеки підприємства у цілому та чинником кожної із її складових, оскільки їх рівень залежить від захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз фінансового потенціалу підприємства. Необхідно охарактеризувати основні функціональні складові фінансової безпеки: бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, інвестиційну, фондову, страхову безпеку.

При вивченні другого питання доцільно розкрити загрози фінансовій безпеці відповідно до її основних складових. Наприклад, зовнішніми загрозами грошово-кредитній безпеці діяльності підприємства є дефіцит платіжних засобів, незбалансованість грошового й товарного ринків, фінансова криза тощо; внутрішніми загрозами – дефіцит оборотних коштів підприємства, велика питома вага безнадійної дебіторської заборгованості у загальній сумі заборгованості дебіторів підприємства та ін. Варто охарактеризувати фінансові ризики: ризик зниження фінансової стійкості, ризик неплатоспроможності, процентний ризик, податковий ризик та ін., визначити їх види: прогнозовані та непрогнозовані; постійні та тимчасові; припустимі, критичні, катастрофічні та ін.

Завершуючи, важливо розкрити основні характеристики механізму фінансової безпеки підприємства як сукупності цілей, функцій, принципів і методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування системи фінансової безпеки; сформулювати знання основних показників фінансової безпеки підприємства та їх порогових значень.

Практичне завдання

На основі даних таблиці 3 розрахуйте показники фінансової безпеки підприємства: коефіцієнти автономії, фінансової залежності, фінансової стійкості, маневреності власного капіталу. Які порогові значення цих показників?

Таблиця 3

<i>Показники діяльності підприємства</i>	<i>Значення показників (тис. грн)</i>
Валюта балансу	1000,0
Власний капітал	400,0
Запозичений капітал	600,0
Необоротні активи	500,0
Довгострокові зобов'язання	200,0

Тестові завдання

1. Яке визначення розкриває зміст валютної безпеки як складової фінансової безпеки підприємства?

а) забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економічна стратегія розвитку підприємства здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх та зовнішніх загроз;

б) захист підприємства від можливих ризиків та загроз у разі здійснення ним експортно-імпортних операцій;

в) оптимальний обсяг капіталізації підприємства, здатний забезпечити його стійкий фінансовий стан;

г) забезпечення зв'язків із державним та місцевими бюджетами.

2. Яке визначення розкриває зміст фондової безпеки як складової фінансової безпеки підприємства?

а) забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економічна стратегія розвитку підприємства здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх та зовнішніх загроз;

б) захист підприємства від можливих ризиків та загроз у разі здійснення ним експортно-імпортних операцій;

в) оптимальний обсяг капіталізації підприємства, здатний забезпечити його стійкий фінансовий стан;

г) забезпечення зв'язків із державним та місцевими бюджетами.

3. Яке положення характеризує зміст бюджетно-податкової безпеки як складової фінансової безпеки підприємства?

а) забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економічна стратегія розвитку підприємства здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх та зовнішніх загроз;

б) невдалий вибір стратегії підприємства;

в) помилки у фінансовому плануванні;

г) забезпечення оптимальних зв'язків із державним та місцевими бюджетами.

4. Що є джерелом зовнішніх загроз фінансовій безпеці підприємства?

а) фінансова криза на підприємстві;

б) скупка акцій, боргів підприємства небажаними партнерами підприємства;

в) помилки при розробленні фінансових планів підприємства;

г) неефективна фінансова політика підприємства.

5. Що є джерелом внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства?

а) фінансова криза у країні;

б) скупка акцій, боргів підприємства небажаними партнерами підприємства;

в) помилки при розробленні фінансових планів підприємства;

г) неефективна фінансово-кредитна політика держави.

6. До якого виду фінансових ризиків належить ризик, фінансові втрати за яким визначаються частковою або повною втратою власного капіталу?

- а) катастрофічний фінансовий ризик;
- б) непрогнозований фінансовий ризик;
- в) критичний фінансовий ризик;
- г) тимчасовий фінансовий ризик.

7. До якого виду фінансових ризиків належить ризик, який носить перманентний характер, що виникає лише на окремих етапах здійснення фінансової операції?

- а) катастрофічний фінансовий ризик;
- б) непрогнозований фінансовий ризик;
- в) критичний фінансовий ризик;
- г) тимчасовий фінансовий ризик.

8. До якого виду фінансових ризиків належить ризик, що відрізняється повною непередбачуваністю прояву?

- а) катастрофічний фінансовий ризик;
- б) непрогнозований фінансовий ризик;
- в) критичний фінансовий ризик;
- г) тимчасовий фінансовий ризик.

9. Який показник фінансової безпеки підприємства характеризує його фінансову стійкість?

- а) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- б) фондвіддача;
- в) рентабельність власного капіталу;
- г) коефіцієнти автономії.

10. Який показник фінансової безпеки підприємства характеризує його платоспроможність?

- а) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- б) фондвіддача;
- в) рентабельність власного капіталу;
- г) коефіцієнти автономії.

Список рекомендованої літератури

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с.
URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навч. посіб. Дніпро: Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2018, 234 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке безпека підприємства у фінансовій сфері?
2. Розкрийте основні функціональні складові фінансової безпеки підприємства.
3. Як взаємопов'язані основні функціональні складові фінансової безпеки підприємства?
4. Розкрийте зміст бюджетно-податкової безпеки як складової фінансової безпеки підприємства.
5. Що таке податкова оптимізація?
6. Що таке грошово-кредитна безпека підприємства?
7. Охарактеризуйте основні чинники впливу на фінансову безпеку підприємства.
8. Розкрийте зовнішні та внутрішні загрози фінансовій

безпеці підприємства.

9. Які є види фінансових ризиків?

10. Охарактеризуйте основні елементи механізму фінансової безпеки підприємства.

11. Які є показники фінансової безпеки підприємства?

Тема 9. Безпека в інтелектуальній та кадровій сферах

П л а н

1. Інтелектуальна складова економічної безпеки підприємства.

2. Кадрова безпека підприємства, її основні характеристики та показники.

3. Загрози та ризики забезпечення інтелектуально-кадрової безпеки підприємства та шляхи їх попередження та подолання.

Методичні поради

Для початку необхідно усвідомити, що інтелектуальна складова економічної безпеки підприємства у широкому розумінні характеризується як захист його інтелектуальних ресурсів та здатностей забезпечити максимально можливий рівень віддачі інтелектуального потенціалу. Інтелектуальні ресурси підприємства – це накопичені знання та інформація, що набувають різних форм (формалізовані та неформалізовані; індивідуальні та колективні; нематеріальні та кодифіковані тощо), що безпосередньо пов'язані з господарською діяльністю підприємства як чинники її ефективності. Відповідно до цього підходу інтелектуальна безпека є складовою багатьох видів економічної безпеки. Наприклад, напрямом забезпечення техніко-технологічної та інноваційної безпеки є захист інтелектуальної власності підприємства, його нематеріальних активів; інформаційної безпеки – захист бази даних, що є складовою бази знань підприємства.

Інтелектуальними ресурсами є працівники підприємства, які володіють професійними знаннями, досвідом їх застосування на практиці, навичками, вміннями, тому важливим об'єктом інтелектуальної безпеки підприємства є його персонал, насамперед кадри – штатні працівники. У вузькому розумінні інтелектуальна безпека підприємства – це захист інтелектуального потенціалу кадрів підприємства з метою забезпечення його максимально можливої за наявних умов віддачі. У цьому контексті доцільно визначити поняття інтелектуально-кадрової безпеки як складової економічної безпеки, яка спрямована на захист, підвищення віддачі та розвиток інтелектуального потенціалу кадрів підприємства.

У другому питанні слід зосередитися на визначенні кадрової безпеки, зміст якої як складової економічної безпеки є двоїстим: 1) захист кадрового потенціалу підприємства від зовнішніх та внутрішніх чинників, що негативно впливають на його віддачу; 2) захист підприємства від загроз та ризиків, джерелом яких є персонал підприємства. Необхідно розуміти, що забезпечення кадрової безпеки – це процес запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства ризиків і загроз, пов'язаних з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами. Важливо охарактеризувати основні складові кадрової безпеки: безпека життєдіяльності, професійна, соціально-мотиваційна, антиконфліктна; розкрити основні показники кадрової безпеки підприємства, зокрема коефіцієнти освітнього рівня, плинності, дисциплін, стабільності, гармонійності персоналу підприємства.

Вивчаючи третє питання теми, доцільно: 1) охарактеризувати зовнішні та внутрішні загрози інтелектуально-кадровій безпеці підприємства; 2) з'ясувати роль та функції кадрової служби підприємства у запобіганні ризикам та небезпекам, пов'язаним із персоналом підприємства; 3) розкрити напрями та організаційні форми взаємодії кадрової служби та служби безпеки підприємства з питань кадрової безпеки.

Тема есе

Роль освіти та підвищення кваліфікації працівників у формуванні інтелектуальної безпеки підприємства

Практичне завдання

На основі даних таблиці 4 розрахуйте показники, що характеризують ефективність кадрового потенціалу підприємства та його захисту: коефіцієнти освітнього рівня персоналу; плинності та гармонійності персоналу підприємства. На основі показників оцініть рівень кадрової безпеки підприємства.

Таблиця 4

<i>Показники</i>	<i>Значення показників</i>
Кількість працівників з повною та неповною вищою освітою (осіб)	30
Середньооблікова чисельність штатного персоналу (осіб)	100
Кількість звільнених за певний період працівників (осіб)	20
Середня зарплата в Україні у 2019 році (грн)	9205,0
Кількість штатних працівників із зарплатою 5000–7200 грн (осіб)	30
Кількість штатних працівників із зарплатою 7 300–9200 грн (осіб)	50
Кількість штатних працівників із зарплатою 9300–12000 грн (осіб)	20

Тестові завдання

1. Як взаємопов'язані інтелектуальна та кадрова безпека підприємства?

- а) це окремі складові економічної безпеки підприємства;*
- б) кадрова безпека є складовою інтелектуальної безпеки;*
- в) забезпечення інтелектуальної безпеки спрямовано на запобігання загрозам інтелектуального потенціалу працівників, захист яких є метою кадрової безпеки;*
- г) взаємозв'язок відсутній.*

2. Яке визначення характеризує персонал підприємства?

- а) сукупність штатних найманих працівників та працюючих власників підприємства;
- б) сукупність усіх найманих працівників та працюючих власників підприємства;
- в) кадри підприємства;
- г) трудовий колектив підприємства.

3. До якої складової кадрової безпеки належить безпека праці?

- а) безпека життєдіяльності;
- б) професійна безпека;
- в) соціально-мотиваційна безпека;
- г) антиконфліктна безпека.

4. До якої складової кадрової безпеки належить комунікаційна безпека?

- а) безпека життєдіяльності;
- б) професійна безпека;
- в) соціально-мотиваційна безпека;
- г) антиконфліктна безпека.

5. До якої складової кадрової безпеки належить кар'єрна безпека?

- а) безпека життєдіяльності;
- б) професійна безпека;
- в) соціально-мотиваційна безпека;
- г) антиконфліктна безпека.

6. Що є загрозою економічній безпеці підприємства, джерелом якої є його персонал?

- а) конкуренція роботодавців на ринку праці за висококваліфіковані трудові ресурси;
- б) обмеженість фінансових ресурсів оплати праці персоналу;
- в) низький рівень трудової дисципліни;
- г) економічна криза у країні.

7. Що є джерелом зовнішніх загроз кадровій безпеці підприємства?

- а) конкуренція роботодавців на ринку праці;
- б) обмеженість фінансових ресурсів оплати праці персоналу;
- в) низька трудова дисципліна;
- г) трудові конфлікти на підприємстві.

8. Що є джерелом внутрішніх загроз кадровій безпеці підприємства?

- а) конкуренція роботодавців на ринку праці;
- б) економічна криза у країні;
- в) неефективна кадрова політика підприємства;
- г) хедхантинг, що здійснюють конкуренти підприємства.

9. Який показник характеризує здатність праці створювати певну кількість продукції за одиницю часу?

- а) інтенсивність праці;
- б) якість праці;
- в) трудомісткість;
- г) продуктивність праці.

10. Який показник кадрової безпеки розраховується як співвідношення кількості звільнених працівників до середньооблікової чисельності працівників?

- а) коефіцієнт стабільності персоналу;
- б) коефіцієнт гармонійності персоналу;
- в) коефіцієнт плинності персоналу;
- г) коефіцієнт освітнього рівня персоналу.

Список рекомендованої літератури

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта,

2011. 704 с.

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте поняття інтелектуальної безпеки.
2. Як взаємопов'язані інтелектуальна і кадрова безпека підприємства?
3. Які основні форми кадрової безпеки підприємства?
4. На основі яких показників здійснюється оцінка кадрової безпеки підприємства?
5. Джерелом яких загроз економічній безпеці підприємства є його персонал?
6. Охарактеризуйте зовнішні загрози інтелектуально-кадровій безпеці підприємства.
7. Які джерела внутрішніх загроз кадровій безпеці підприємства?
8. Які основні функції кадрової служби підприємства?
9. Як співпрацюють кадрова служба і служба безпеки підприємства?

Тема 10. Інші види безпеки підприємства

П л а н

1. Силова безпека підприємства: загрози та заходи.
2. Безпека підприємства в екологічній сфері.
3. Інтерфейсна безпека як складова економічної безпеки підприємства.

Методичні поради

Необхідно знати, що силова безпека підприємства спрямована на забезпечення захисту працівників та збереження його майна. Слід розуміти, що, по-перше, на відміну від кадрової безпеки, метою забезпечення силової безпеки підприємства є захист його працівників, насамперед керівництва, від фізичного і морального негативного впливу, що складає загрозу їх життю, здоров'ю, виконанню їх функцій; по-друге, важливим напрямом силової безпеки підприємства є фізичний захист його майна від руйнування, крадіжок, втрат тощо; по-третє, силова безпека спрямована на захист інформації та тісно взаємопов'язана з інформаційною безпекою підприємства. Доцільно охарактеризувати основні завдання системи силової безпеки підприємства: забезпечення фізичної та моральної безпеки співробітників підприємства; навчання персоналу розпізнавати небезпеки і вживати заходів самозахисту; охорона приміщень, ліній зв'язку, устаткування та іншого майна підприємства; фізичний захист комп'ютерних мереж підприємства, захист інформації від несанкціонованого доступу, забезпечення режиму секретності документів і матеріалів, організація пропускового режиму, забезпечення захисту від рейдерства, розроблення та здійснення заходів щодо запобігання шахрайству, крадіжкам тощо.

Вивчаючи друге питання теми, треба зосередитися на розкритті таких взаємопов'язаних складових екологічної безпеки підприємства, як: 1) захищеність довкілля та людей від негативного впливу діяльності підприємства. При цьому важливо знати, що заходи екологічної безпеки спрямовані також на захист внутрішнього середовища і працівників підприємства від шкідливих умов і технологій виробництва та праці, порушень техніки безпеки; 2) захищеність підприємства від екологічних загроз. Отже, за спрямованістю заходів екологічна безпека підприємства є: а) внутрішньою, яка характеризується створенням на підприємстві безпечних умов виробництва та праці, ефективними заходами забезпечення техніки безпеки, що забезпечує захист працівників та сприяє запобігання втратам підприємством активів, прибутку тощо; б) зовнішньою, яка характеризу-

ється відсутністю негативних зовнішніх ефектів діяльності підприємства, зокрема, збитків для навколишнього середовища завдяки використанню екологічнобезпечних технологій, використання очисних споруд тощо, які мінімізують негативні впливи. Заходи зовнішньої екологічної безпеки, що здійснюються підприємством, сприяють мінімізації його фінансових втрат, пов'язаних з відповідальністю за забруднення навколишнього середовища. Необхідно охарактеризувати внутрішні та зовнішні загрози екологічній безпеці.

Метою вивчення третього питання є з'ясування змісту та ролі заходів інтерфейсної безпеки у забезпеченні економічної безпеки підприємства у цілому та інформаційної безпеки зокрема. Важливо знати, що інтерфейсна безпека – це такий стан взаємодії підприємства з його контрагентами (постачальниками, посередниками, гуртовими та роздрібними торговельними фірмами, покупцями продукції, банками, сервісними службами тощо), що характеризується: а) захищеністю партнерських відносин, що дозволяє мінімізувати ризики їх розриву із ініціативи будь-якої зі сторін, що убезпечує підприємство від фінансових втрат, пов'язаних з компенсаціями за договорами, що припиняються, пошуком нових партнерів, ведінням судових справ тощо; б) запобіганням загрозам економічній безпеці зі сторони контрагентів підприємства; в) убезпечення інформації як ресурсу підприємств від спотворення, викрадення або несанкціонованого використання контрагентами та працівниками.

Тема есе

Основні підходи до оцінки екологічної складової економічної безпеки підприємства

Практичні завдання

1. Визначте ефективність здійснених заходів із підтримання економічної безпеки підприємства за екологічною складовою, якщо витрати підприємства на усунення негативних впливів становлять 1 тис. грн, розмір шкоди від негативних впливів, на запобігання яких було спрямовано заходи екологіч-

ної безпеки, – 3,1 тис. грн, а отриманий ефект – 1,6 тис. грн.

2. Визначте сукупний критерій економічної безпеки підприємства, якщо частковий функціональний критерій за фінансовою складовою становить 630 тис. грн, за екологічною – 75,3 тис. грн, за інтелектуально-кадровою – 5,69 тис. грн. При цьому питома вага значущості часткових функціональних критеріїв економічної безпеки розподілилась відповідно – 0,45; 0,35; 0,15.

Тестові завдання

1. Яке положення характеризує силову безпеку підприємства?

а) захист кадрового потенціалу підприємства від зовнішніх та внутрішніх чинників, що негативно впливають на його віддачу;

б) захист підприємства від загроз та ризиків, джерелом яких є персонал підприємства;

в) захист працівників підприємства від фізичного і морального негативного впливу;

г) захищеність партнерських відносин підприємства з його контрагентами.

2. Що є завданням системи силової безпеки підприємства як складової його інформаційної безпеки?

а) забезпечення режиму секретності документів і матеріалів;

б) захист інформаційних ресурсів підприємства та його здатності забезпечити максимально можливу віддачу його інформаційного потенціалу;

в) убезпечення інформації від спотворення, викрадення або несанкціонованого використання контрагентами та працівникам;

г) захист інформаційного простору господарської діяльності підприємства.

3. Яка складова економічної безпеки підприємства безпосередньо спрямована на його захист від рейдерства?

а) політико-правова безпека;

- б) силова безпека;
- в) кадрова безпека;
- г) ринкова безпека.

4. Хто відповідає за силову безпеку підприємства?

- а) відділ кадрів;
- б) служба охорони;
- в) інформаційно-аналітичний підрозділ;
- г) служба зв'язків із громадськістю.

5. Що є метою системи екологічної безпеки підприємства?

- а) прогнозування можливих негативних впливів та очікуваної шкоди від них;
- б) виконання норм екологічного законодавства;
- в) мінімізація втрат від забруднення навколишнього природного середовища;
- г) впровадження екологічно чистих технологій виробництва.

6. Що є складовою екологічної безпеки підприємства?

- а) прогнозування можливих негативних впливів та очікуваної шкоди від них;
- б) виконання норм екологічного законодавства;
- в) мінімізація втрат від забруднення навколишнього природного середовища;
- г) впровадження екологічно чистих технологій виробництва.

7. Як впливає моральне зношення основних фондів підприємства на його екологічну безпеку?

- а) є внутрішньою загрозою екологічній безпеці;
- б) є зовнішньою загрозою екологічній безпеці;
- в) це чинник позитивного впливу на екологічну безпеку;
- г) не є загрозою екологічній безпеці.

8. Як впливають порушення техніки безпеки на екологічну безпеку підприємства?

- а) позитивно;

- б) негативно;
- в) не впливають;
- г) не мають прямого впливу на екологічну безпеку підприємства.

9. Яке положення характеризує інтерфейсну безпеку підприємства?

- а) захист кадрового потенціалу підприємства від зовнішніх та внутрішніх чинників, що негативно впливають на його віддачу;
- б) захист підприємства від загроз та ризиків, джерелом яких є персонал підприємства;
- в) захист працівників підприємства від фізичного і морального негативного впливу;
- г) захищеність партнерських відносин підприємства з його контрагентами.

10. Що є завданням системи інтерфейсної безпеки підприємства щодо забезпечення інформаційної безпеки?

- а) забезпечення режиму секретності документів і матеріалів;
- б) захист інформаційних ресурсів підприємства та його здатності забезпечити максимально можливу віддачу його інформаційного потенціалу;
- в) убезпечення інформації від спотворення, викрадення або несанкціонованого використання контрагентами та працівниками;
- г) захист інформаційного простору господарської діяльності підприємства.

Список рекомендованої літератури

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Економічна безпека: підручник / за ред. О. І. Барановського, О. Б. Жихор. Київ: УБС НБУ, 2014. 516 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте основні складові силовій безпеки підприємства.
2. Яка роль системи силовій безпеки підприємства у захисті його інформаційних ресурсів?
3. Які основні завдання служби охорони підприємства?
4. Що таке безпека підприємства в екологічній сфері?
5. Які складові екологічної безпеки підприємства?
6. Охарактеризуйте зовнішні та внутрішні загрози екологічній безпеці підприємства.
7. Як взаємопов'язані екологічна та економічна безпека підприємства?
8. Визначте інтерфейсну безпеку підприємства та основні напрями її забезпечення.
9. Які показники дають можливість оцінити силову безпеку підприємства?
10. Як сприяє інтерфейсна безпека захисту інформації як ресурсу підприємства?

Модуль III. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 11. Охорона законних інтересів підприємств: конфіденційна інформація і комерційна таємниця

П л а н

1. Комерційна таємниця як об'єкт економічної безпеки підприємства: визначення та ознаки.
2. Організація заходів встановлення та захисту комерційної таємниці підприємства.
3. Ділова розвідка як джерело комерційно цінної інформації. Промислове шпигунство.

Методичні поради

Спочатку необхідно: 1) розкрити зміст поняття комерційної таємниці – це відомості (інформація), що становлять для суб'єкта господарювання комерційну цінність, неправомірне розголошення яких може заподіяти йому шкоду; 2) охарактеризувати її основні ознаки: інформативність, конфіденційність, комерційна цінність, захищеність інформації, що становить комерційну таємницю. Слід знати, що комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру. Виняток становлять лише ті відомості, які згідно із законодавством не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Доцільно визначити основні види інформації, що належать до комерційної таємниці підприємства:

рівень прибутку та цінова політика; плани розвитку підприємства (бізнес-плани); відомості про укладені або заплановані договори; дані про контрагентів (постачальників і покупців); власні винаходи та раціоналізаторські пропозиції, які не захищено авторським або патентним правом; власні аналітичні огляди ринку, маркетингові дослідження.

При вивченні другого питання треба запам'ятати комерційну таємницю українське законодавство відносить до об'єктів права інтелектуальної власності. Її захист є завданням як економічної безпеки підприємства у цілому, так і безпосередньо таких її складових, як техніко-технологічна та інноваційна безпека, інформаційна безпека, ринкова безпека та ін. Важливо розуміти, що підприємство самостійно визначає види та обсяг інформації, що становлять для нього комерційну таємницю. Організація захисту комерційної таємниці охоплює здійснення комплексу техніко-технологічних, організаційно-економічних, правових заходів. Принципи, порядок, відповідальність щодо захисту комерційної таємниці визначено у Положенні про комерційну таємницю підприємства, що містить перелік закритої інформації із зазначенням носія, сфери застосування та конкретного змісту інформації. Слід знати, що важливим заходом організації захисту комерційної таємниці підприємства є включення положень про комерційну таємницю у договори підприємства з контрагентами та працівниками, у посадові інструкції. Це необхідно, оскільки розголошення комерційної таємниці працівником підприємства вважатиметься порушенням законодавства про працю лише у разі, якщо питання нерозголошення комерційної таємниці будуть закріплені у посадових інструкціях, трудових договорах, правилах внутрішнього трудового розпорядку та у відповідних внутрішніх документах.

У третьому питанні варто з'ясувати, що, по-перше, ділова розвідка (бізнес-розвідка, конкурентна розвідка) – це діяльність із добування та накопичення інформації, що складає комерційну цінність для її власника та замовника послуг розвідки і може бути комерційною таємницею суб'єктів господарювання. По-друге, для підприємства ділова розвідка є джерелом інформації про контрагентів та конкурентів підприємства, діло-

ва контррозвідка – необхідним заходом його економічної безпеки. Ділова розвідка та контррозвідка здійснюються постійно та вирішують легальним способом проблемні питання, що стосуються господарської діяльності підприємства та її захисту. Слід уяснити, по-третє, що на відміну від ділової розвідки промислове шпигунство орієнтоване на певні відомості, необхідні підприємству чи замовнику у конкретний період, може здійснюватися протиправними методами. Це вид недобросовісної конкуренції, діяльність із незаконного добування відомостей, що становлять комерційну цінність.

Практичне завдання

Проаналізуйте Положення про комерційну таємницю (джерело інформації: Шаблон положення про комерційну таємницю та конфіденційну інформацію. URL: <https://polygraph.ua/shablon-polozhennya-pro-komertsijnu-tayemnitsyu-ta-konfidentsijnu-informatsiyu/>; Типове положення про організацію захисту комерційної таємниці (назва організації, підприємства). URL: intellect21.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Androshchuk_Annex_Org.-Documents-on-Trade-Secrets-UKR.pdf]

Визначте: обов'язки працівників підприємства щодо зберігання і нерозголошення комерційної таємниці, конфіденційної інформації та захисту цих даних; порядок обробки відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію, доступ до такої інформації; відповідальність за розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю чи конфіденційну інформацію.

Тестові завдання

1. Що таке комерційна таємниця підприємства?

а) відомості, що можуть бути віднесені до державної таємниці;

б) відомості, пов'язані з виробництвом, технологіями, інноваціями, цільовим ринком, конкурентними перевагами,

управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства;
в) відомості (інформація), що становлять для суб'єкта господарювання комерційну цінність;
г) відомості про конкурентів підприємства.

2. Що є ознакою комерційної таємниці підприємства?

- а) актуальність;
- б) комплексність;
- в) конфіденційність;
- г) об'єктивність.

3. Що таке комерційна цінність інформації як ознака комерційної таємниці?

- а) цінність інформації, що використовується у господарській діяльності підприємства;
- б) цінність інформації для ринкової діяльності підприємства;
- в) використання інформації надає її власнику певні конкурентні переваги;
- г) використання інформації надає її власнику певні економічні переваги в силу того, що його конкуренти або інші особи такою інформацією не володіють.

4. Якій вимозі повинна відповідати комерційна таємниця підприємства?

- а) бути власністю підприємства;
- б) бути загальнодоступною;
- в) не використовуватися у конкурентній боротьбі;
- д) обов'язково бути захищеною авторським і патентним правом.

5. Як визначаються відомості, що належить до комерційної таємниці підприємства?

- а) рішенням органу державного регулювання;
- б) рішенням підприємства;
- в) рішенням органу місцевого самоуправління;
- г) чинним законодавством.

6. Кому належить виключне право дозволяти використання комерційної таємниці підприємства?

- а) органу державного регулювання;
- б) підприємству;
- в) контролюючим органам;
- г) правоохоронним органам.

7. Який внутрішній нормативний акт підприємства визначає порядок організації захисту комерційної таємниці?

- а) правила трудового розпорядку;
- б) положення про комерційну таємницю;
- в) положення про персональні дані;
- г) колективний договір.

8. Яке положення характеризує ділову розвідку?

а) протиправне заволодіння інформацією, що належить до комерційної таємниці підприємства;

б) пошук та накопичення відомостей, що є комерційно цінними для підприємства;

в) добування та накопичення інформації, що складає комерційну цінність для її підприємства та може бути комерційною таємницею суб'єктів господарювання;

г) порушення прав власника комерційної таємниці.

9. Чим промислове шпигунство відрізняється від ділової розвідки?

- а) професійна діяльність;
- б) пошуки інформації, що має комерційну цінність;
- в) вид недобросовісної конкуренції;
- г) використання ІТ-технологій.

10. Список рекомендованої літератури

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с. URL:

http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Економічна безпека: підручник / за ред. О. І. Барановського, О. Б. Жихор. Київ: УБС НБУ, 2014. 516 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття комерційної таємниці підприємства.
2. Які ознаки комерційної таємниці підприємства?
3. Які відомості можуть бути комерційною таємницею підприємства?
4. Охарактеризуйте основні види інформації, що належать до комерційної таємниці підприємства.
5. Як організується захист комерційної інформації на підприємстві?
6. Охарактеризуйте організаційно-економічні та техніко-технологічні заходи захисту комерційної таємниці на підприємстві.
7. Яка роль Положення з комерційної таємниці, інших внутрішніх (локальних) актів підприємства в організації встановлення та захисту комерційної таємниці?
8. У чому полягає робота контррозвідувального підрозділу із встановлення обставин розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю?
9. Яка роль ділової розвідки та контррозвідки у забезпеченні економічної безпеки підприємства?
10. Чому промислове шпигунство визначається видом

недобросовісної конкуренції?

Тема 12. Структура механізму забезпечення економічної безпеки підприємства

П л а н

1. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: структура та функції.
2. Служба безпеки підприємства та її функції.

Методичні поради

Спочатку необхідно скласти уявлення про механізм забезпечення економічної безпеки підприємства як: а) механізм функціонування системи економічної безпеки підприємства (функціональний підхід), складовими якої є механізми техніко-технологічної, інформаційної, ринкової та іншої безпеки; б) систему управління діяльністю із забезпечення належного стану захищеності підприємства від впливу деструктивних зовнішніх та внутрішніх чинників (управлінський підхід). Важливо визначити та охарактеризувати такі основні елементи механізму забезпечення економічної безпеки як системи управління: підсистеми планування, організації, мотивації, контролю діяльності з захисту економічної безпеки; підсистеми важелів і методів забезпечення економічної безпеки; підсистема аналітичного забезпечення.

У другому питанні розглядаються цілі, завдання, структура та інструменти, принципи організації та критерії оцінки діяльності служби безпеки підприємства. Доцільно знати, що служба безпеки підприємства – це структурна одиниця підпри-

емства, функціями якої є захист підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз його безпеці як суб'єкта господарської діяльності. Потрібно охарактеризувати основні види діяльності служби безпеки: аналіз зовнішнього середовища (партнери, клієнти, постачальники, конкуренти), робота з персоналом: проведення тестування з метою виявлення прихованих інтересів кандидата при прийнятті на роботу, постійне роз'яснення необхідності дотримуватися законодавства персоналом, аналіз потенційних загроз безпеці; охорона вищого керівництва підприємства та критичних ресурсів господарської діяльності; протидія промислового шпигунству. Визначення підприємством пріоритетних напрямів та видів діяльності служби безпеки є основою побудови її структури. Слід знати, що на практиці застосовуються різні моделі структури служби безпеки підприємства, вибір яких пов'язаний із видом господарської діяльності підприємства, його розміром (мікро-, мале, середнє та велике підприємства), цілями, зовнішнім та внутрішнім середовищами тощо. За функціональним підходом структурними одиницями служби безпеки підприємства, як правило, є: служба охорони (забезпечення силової безпеки підприємства); служба ділової розвідки та контррозвідки; служба роботи з персоналом (кадрова безпека); інформаційно-аналітична служба; інженерно-технічна служба, юридична служба, діяльність яких орієнтована на всі забезпечення необхідного рівня всіх складових економічної безпеки підприємства; служба охорони праці, служба пожежної безпеки. Відповідно до елементів служби безпеки підприємства включає підрозділи фінансової, інформаційної, ринкової, техніко-технологічної та іншої безпеки. Підприємство може створювати службу надзвичайних ситуацій, якщо виникають несподівані загрози з високим рівнем прогнозованих втрат та наслідків. Важливо розуміти, що служба безпеки постійно співпрацює з виробничими та функціональними підрозділами підприємства, адміністрацією.

Тема есе

Основні чинники визначення структури та функцій служби

безпеки підприємства

Практичне завдання

Визначте основні підрозділи служби безпеки підприємства відповідно до основних функціональних складових економічної безпеки на основі даних таблиці 5.

Таблиця 5

<i>Основні характеристики підприємства</i>	<i>Характеристики підприємства</i>
Галузь	Торгівля непродовольчими товарами
Розмір	Мале підприємство
Організаційно-правова форма	ТОВ
Персонал: середньооблікова чисельність	30 осіб
плинність кадрів	висока
професійний рівень	низький та середній
трудова дисципліна	низька
трудові конфлікти	дуже часто
Економічний потенціал Основні фонди	знос 70%
Ринок	Відсутність мережі постійних клієнтів Велика кількість прямих конкурентів

Тестові завдання

1. Яке визначення характеризує механізм забезпечення економічної безпеки підприємства?

а) сукупність підрозділів підприємства, діяльність яких спрямована на забезпечення його економічної безпеки;

б) система економічної безпеки підприємства;

в) система управління діяльністю із забезпечення належного стану захищеності підприємства від впливу деструктивних зовнішніх та внутрішніх чинників;

г) діяльність служби безпеки підприємства.

2. *Що є функцією служби охорони як складової служби безпеки підприємства?*

- а) аналітична діяльність;
- б) інформаційне забезпечення;
- в) пошук та накопичення інформації, що має комерційну цінність для підприємства;
- г) організація та забезпечення дотримання встановленого пропускового режиму.

3. *Що є функцією служби ділової розвідки як складової служби безпеки підприємства?*

- а) аналітична діяльність;
- б) інформаційне забезпечення;
- в) пошук та накопичення інформації, що має комерційну цінність для підприємства;
- г) організація та забезпечення дотримання встановленого пропускового режиму.

4. *Що є функцією служби роботи з персоналом як складової служби безпеки підприємства?*

- а) аналітична діяльність;
- б) інформаційне забезпечення;
- в) пошук та накопичення інформації, що має комерційну цінність для підприємства;
- г) запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства ризиків і загроз, пов'язаних з персоналом.

5. *Функцією якого підрозділу служби безпеки є протидія промислому шпигунству?*

- а) служба охорони;
- б) служба ділової розвідки;
- в) служба контррозвідки;
- г) інформаційно-аналітична служба.

6. *Функцією якого підрозділу служби безпеки є контроль дотримання правил доступу та допуску до комерційної таємниці?*

- а) служба охорони;

- б) служба ділової розвідки;
- в) служба контррозвідки;
- г) інформаційно-аналітична служба.

7. Діяльність якого підрозділу служби безпеки спрямована на забезпечення силової безпеки підприємства?

- а) служба охорони;
- б) служба ділової розвідки;
- в) служба контррозвідки;
- г) інформаційно-аналітична служба.

8. Що є функцією інженерно-технічної служби як складової служби безпеки підприємства?

- а) аналітична діяльність;
- б) інформаційне забезпечення;
- в) пошук та накопичення інформації, що має комерційну цінність для підприємства;
- г) забезпечення безпеки комп'ютерних мереж підприємства.

9. Що є функцією юридичної служби як складової служби безпеки підприємства?

- а) аналітична діяльність;
- б) інформаційне забезпечення;
- в) забезпечення політико-правової безпеки підприємства;
- г) забезпечення безпеки комп'ютерних мереж підприємства.

10. Діяльність якого підрозділу служби безпеки спрямована на фізичний захист майна підприємства?

- а) служба охорони;
- б) служба ділової розвідки;
- в) служба контррозвідки;
- г) інформаційно-аналітична служба.

Список рекомендованої літератури

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України

ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Економічна безпека: підручник / за ред. О. І. Барановського, О. Б. Жихор. Київ: УБС НБУ, 2014. 516 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Які складові механізму забезпечення економічної безпеки підприємства?
2. Які функції механізму забезпечення економічної безпеки підприємства?
3. Які цілі та завдання служби безпеки підприємства?
4. Аналіз яких умов та чинників господарської діяльності підприємства є необхідним при визначенні структури служби безпеки?
5. Охарактеризуйте функції служби охорони як складової служби безпеки підприємства.
6. Які функції служби ділової розвідки як складової служби безпеки підприємства?
7. Діяльність якого підрозділу служби безпеки спрямована на захист комп'ютерних мереж підприємства?

Тема 13. Економічні злочини, які впливають на стан економічної безпеки підприємства

П л а н

78

1. Економічна злочинність як загроза економічній безпеці підприємства.
2. Економічні злочини та їх основні ознаки.
3. Види економічних злочинів. Роль служби безпеки підприємства у запобіганні економічним злочинам.

Методичні поради

При вивченні першого питання важливо розкрити зміст понять: а) економічної злочинності як економічної діяльності, що здійснюється систематично на професійній основі методами, забороненими законом, спрямованої на отримання незаконного доходу і здатної чинити істотний негативний вплив на формування і функціонування господарського механізму. Це корислива злочинна діяльність службових осіб та інших учасників економічних відносин, націлена на заподіяння матеріальної шкоди підприємствам, установам, організаціям різних форм власності або суб'єктам господарювання. Матеріальною ознакою злочинності у сфері економіки є незаконне збагачення шляхом заподіяння матеріальної шкоди юридичним і фізичним особам, що займаються економічною діяльністю; б) економічних злочинів, що здійснюються у процесі професійної діяльності в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності з використанням легальних економічних інститутів. Слід розуміти, що економічна злочинність руйнує механізм господарювання підприємства, систему його економічних відносин внутрішніх та зовнішніх і, в кінцевому підсумку, призводить до криміналізації його господарської діяльності, її підпорядкування індивідуалістичним чи корпоративним інтересам окремих осіб з метою отримання незаконної вигоди.

Працюючи над другим питанням теми, необхідно уявити, що економічні злочини спрямовані на економічні права підприємства. Це корисливі посягання на систему господарювання підприємства осіб, які виконують в ній певні функції чи є учасниками його зовнішньої ділової мережі, що становлять за-

грозу його економічній безпеці. Підґрунтям економічних злочинів проти підприємства є економічні відносини з приводу власності, товарообігу, грошових потоків, його господарської діяльності у цілому. Економічні злочини є чинником та формою тінізації та криміналізації господарської діяльності підприємства. Важливо скласти уявлення про основні ознаки економічних злочинів: а) об'єкт посягання – економічні відносини; б) наявність корисливої мотивації і загальної мети отримання економічної вигоди (майнового і немайнового характеру); в) детермінованість економічними та соціальними відносинами; г) суб'єктами вчинення злочинів найчастіше є безпосередні учасники економічної діяльності; особи, які не беруть участі в економічній діяльності, однак посягають на економічні відносини, наприклад суб'єкти недобросовісної конкуренції; представники регулятивної сфери економічної діяльності, наділені дозвільними і контрольними повноваженнями; д) суспільно небезпечними наслідками економічних злочинів є спричинення матеріальної шкоди державі і суб'єктам господарювання, підірив їхньої ділової репутації, а також заподіяння шкоди інтересам споживачів. Необхідно знати, що до загального суб'єкта економічної злочинності відносяться працівники підприємства, а також інші особи, злочинними діями яких спричинено йому шкоду. До спеціального суб'єкта відносяться службові особи, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції на підприємстві, а також службові особи органів влади та місцевого самоврядування, які мають управлінські й контрольні повноваження щодо економічної діяльності підприємства.

Наостанок слід охарактеризувати основні види економічних злочинів, спираючись на їх класифікації у наукових та прикладних джерелах. Варто знати, що за сферами економічної діяльності розрізняють економічні злочини у сферах господарювання та підприємницької діяльності, фінансових відносин, виконання бюджету, оподаткування, захисту від монополізму та недобросовісної конкуренції, обслуговування населення та приватизації. У статистичних дослідженнях обліковуються три групи економічних злочинів: кримінальні правопорушення про-

ти власності, якими спричинено шкоду підприємству, установі, організації або суб'єкту господарювання; кримінальні правопорушення, учинені у сфері господарської діяльності; кримінальні правопорушення, виявлені у сфері службової діяльності. Важливо охарактеризувати основні напрями та заходи діяльності служби безпеки підприємства із запобігання економічним злочинам.

Тема есе

Основні причини та наслідки фіктивного підприємництва як економічного злочину

Практичне завдання

Проаналізуйте наведені у таблиці 6 дані та обґрунтуйте причини та наслідки економічних злочинів та їх зростання, визначте заходи служби безпеки підприємства із запобігання їм.

Таблиця 6

<i>Види економічних злочинів</i>	<i>Роки</i>		
	<i>2016</i>	<i>2017 (1 квартал 2017)</i>	<i>1 квартал 2018</i>
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (зареєстрованих випадків)	9787	10756 (3307)	4101
Правопорушення, які вчинені з використанням бюджетних коштів (зареєстрованих випадків)	2129	3049 (877)	1182

Джерело даних: Економічна злочинність розправила крила. URL: https://lb.ua/blog/victor_neganov/397147_ekonomichna_zlochinnist_rozpravila.html

Тестові завдання

1. *Що є ознакою суто економічних злочинів?*

- а) здійснення правопорушення;
- б) суспільна небезпечність;
- в) протиправність;
- г) наявність корисливої мотивації.

2. *Що є об'єктом економічних злочинів?*

- а) суспільні відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність;
- б) економічні відносини;
- в) соціальні відносини;
- г) правові відносини.

3. *Що є наслідком економічних злочинів?*

- а) руйнування відносин підприємства з партнерами;
- б) загроза економічній безпеці підприємства;
- в) спричинення матеріальної шкоди;
- г) заподіяння фізичної шкоди здоров'ю людини.

4. *Хто є спеціальним суб'єктом економічних злочинів?*

- а) працівники підприємства;
- б) особи, злочинними діями яких спричинено шкоду підприємству;
- в) службові особи підприємства, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції;
- г) співробітники служби безпеки підприємства.

5. *Хто є загальним суб'єктом економічних злочинів?*

- а) працівники підприємства;
- б) службові особи органів державної влади, які виконують управлінські й контрольні повноваження щодо економічної діяльності підприємства;
- в) службові особи підприємства, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції;
- г) службові особи органів місцевого самоврядування, які виконують управлінські й контрольні повноваження щодо економічної діяльності підприємства.

6. До якої групи економічних злочинів належить таємне викрадення працівниками підприємства його майна (крадіжка)?

- а) злочини у сфері господарської діяльності;
- б) злочини проти власності підприємства;
- в) злочини у сфері службової діяльності;
- г) злочини проти особистості.

7. До якої групи економічних злочинів належить фіктивне підприємництво?

- а) злочини у сфері господарської діяльності;
- б) злочини проти власності підприємства;
- в) злочини у сфері службової діяльності;
- г) злочини проти особистості.

8. До якої групи економічних злочинів належить контрабанда?

- а) злочини у сфері господарської діяльності;
- б) злочини проти власності підприємства;
- в) злочини у сфері службової діяльності;
- г) злочини проти особистості.

9. До якої групи економічних злочинів належить підкуп керівника підприємства?

- а) злочини у сфері господарської діяльності;
- б) злочини проти власності підприємства;
- в) злочини у сфері службової діяльності;
- г) злочини проти особистості.

10. До якої групи економічних злочинів належить підроблення фінансової звітності підприємства?

- а) злочини у сфері господарської діяльності;
- б) злочини проти власності підприємства;
- в) злочини у сфері службової діяльності;
- г) злочини проти особистості.

Список рекомендованої літератури

Економіка підприємства: навч. посіб / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2014. 208 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/0019.pdf

Економічна безпека: підручник / за ред. О. І. Барановського, О. Б. Жихор. Київ: УБС НБУ, 2014. 516 с.

Економічна безпека підприємств: підручник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ: Алерта, 2011. 704 с.

Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 257 с.

Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

Ящишина І. В. Економічна безпека підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006, 2016. 86 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке економічна злочинність?
2. Як економічна злочинність впливає на економічну безпеку підприємства?
3. Розкрийте ознаки економічних злочинів.
4. Що є об'єктами економічних злочинів на підприємстві?
5. Які є суб'єкти економічних злочинів?
6. Які види економічних злочинів?
7. Охарактеризуйте економічні злочини проти власності підприємства та господарської діяльності.
8. Що таке службові злочини?
9. Охарактеризуйте діяльність служби безпеки підприємства із запобігання економічним злочинам.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Результати засвоєння навчальної дисципліни «Економічна безпека підприємства» передбачають їх диференціацію на відмінний (відповідає підсумковій оцінці А за шкалою ECTS), типовий (В і С) і пороговий (D і E) рівні за вимогами до сформованих компетентностей.

Досягнення відмінного рівня сформованості предметних компетентностей означає відмінне оволодіння знаннями, уміннями і практичними навичками. Наявна системність знань студента, який може вільно застосовувати отримані знання і демонструвати набуті уміння та практичні навички у складних та нетипових ситуаціях.

Для типового рівня сформованості предметних компетентностей характерним є добре або дуже добре володіння знаннями, уміннями та практичними навичками. Студент може прикладати здобуте як у простих, так і складних ситуаціях. У нього наявний зв'язок між окремими знаннями, проте відчувається недостатність умінь і практичних навичок із системного оцінювання відповідної інформації.

Пороговий рівень сформованості предметних компетентностей вирізняється задовільним або достатнім опануванням знань, умінь та практичних навичок, фрагментарністю знань. У простих, типових, стандартних ситуаціях студент може користуватися одержаними знаннями і виявляти набуті уміння та практичні навички, але не здатний цього зробити при підвищенні рівня складності ситуації.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни «Економічна безпека підприємства» виставляється у залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в НЮУ ім. Ярослава Мудрого
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35 – 59

F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		0 – 34
----------	---	--	--------

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Предмет та завдання навчальної дисципліни «Економічна безпека підприємства».
2. Економічна безпека підприємства: визначення та основні характеристики.
3. Взаємозв'язок національної економічної безпеки та економічної безпеки підприємств.
4. Роль системи економічної безпеки підприємства у забезпеченні його стабільного господарювання, підвищення ефективності, конкурентоспроможності та розвитку.
5. Загрози економічній безпеці підприємства: джерела та види.
6. Система організації економічної безпеки підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності та основні принципи її побудови та функціонування.
7. Оцінка економічної безпеки підприємства.
8. Індикатори економічної безпеки підприємства.
9. Основні функціональні складові системи економічної безпеки підприємства.
10. Основні етапи побудови системи економічної безпеки підприємства.
11. Моніторинг та оцінка ефективності системи економічної безпеки підприємства.
12. Система корпоративної безпеки.
13. Основні характеристики техніко-технологічної безпеки підприємства як складової економічної безпеки.
14. Роль заходів техніко-технологічної безпеки у забезпеченні економічної безпеки підприємства.
15. Основні етапи організації системи техніко-техно-

логічної безпеки підприємства.

16. Інноваційна безпека підприємства: визначення та характеристики.

17. Організація системи техніко-технологічної та інноваційної безпеки підприємства.

18. Основні види інформації, що використовується підприємством.

19. Інформаційні загрози економічній безпеці підприємства.

20. Система інформаційної безпеки підприємства: визначення та організація.

21. Організаційні та технічні заходи забезпечення інформаційної безпеки підприємства.

22. Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства.

23. Ринкова складова економічної безпеки підприємства: визначення та основні характеристики.

24. Зовнішні та внутрішні загрози ринковій безпеці підприємства.

25. Конкурентне середовище підприємства як джерело зовнішніх загроз ринковій безпеці.

26. Потенціал конкурентоспроможності як об'єкт ринкової безпеки підприємства.

27. Безпека конкурентоспроможності як складова ринкової безпеки підприємства.

28. Рівень конкурентоспроможності підприємства як критерій його економічної безпеки.

29. Політико-правова безпека як складова економічної безпеки підприємства.

30. Основні складові політико-правової безпеки підприємства.

31. Зовнішні та внутрішні загрози політико-правовій безпеці підприємства.

32. Організація системи політико-правової безпеки підприємства та показники її ефективності.

33. Фінансова безпека підприємства: визначення та основні функціональні складові.

34. Загрози фінансовій безпеці підприємства та фінансові ризики.
35. Механізм фінансової безпеки підприємства та показники її рівня.
36. Бюджетно-податкова безпека як складова фінансової безпеки підприємства.
37. Грошово-кредитна безпека як складова фінансової безпеки підприємства.
38. Фінансові ризики та їх види.
39. Інтелектуальна складова економічної безпеки підприємства.
40. Кадрова безпека підприємства, її основні характеристики та показники.
41. Взаємозв'язок інтелектуальної і кадрової безпеки підприємства.
42. Загрози та ризики забезпечення інтелектуально-кадрової безпеки підприємства та шляхи їх попередження та подолання.
43. Силова безпека підприємства: загрози та заходи.
44. Роль системи силової безпеки у захисті інформаційних ресурсів підприємства.
45. Безпека підприємства в екологічній сфері.
46. Основні складові системи екологічної безпеки підприємства.
47. Зовнішні та внутрішні загрози екологічній безпеці підприємства.
48. Інтерфейсна безпека як складова економічної безпеки підприємства.
49. Комерційна таємниця як об'єкт економічної безпеки підприємства: визначення та ознаки.
50. Основні види інформації, що належать до комерційної таємниці підприємства.
51. Положення з комерційної таємниці підприємства, його основні розділи та роль в організації захисту комерційної таємниці підприємства.
52. Організація заходів встановлення та захисту комерційної таємниці підприємства.

53. Ділова розвідка як джерело інформації, що є комерційно цінною для підприємства.
54. Промислове шпигунство як вид недобросовісної конкуренції.
55. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: структура та функції.
56. Служба безпеки підприємства та її функції.
57. Структура служби безпеки підприємства.
58. Економічна злочинність як загроза економічній безпеці підприємства.
59. Економічні злочини, їх основні ознаки та види.
60. Роль служби безпеки підприємства у запобіганні економічним злочинам.

З М І С Т

Загальні поради.....	3
Плани практичних занять і завдання для самостійної роботи.....	5
Модуль I. Теоретико-методологічні основи дослідження економічної безпеки підприємства.....	5
Модуль II. Система економічної безпеки підприємства.....	24
Модуль III. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.....	67
Критерії оцінювання рівня підготовки студентів.....	85
Питання до іспиту.....	87

Навчальне видання

Електронне видання

Ярмак О. В.

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМСТВА**

навчально-методичний посібник

для студентів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Бізнес-економіка»

Відповідальна за випуск *Л. С. Шевченко*

Редактор *Л. М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

Шановний авторе, звi _____, будь ласка, увагу на видi-
лення. У деяких мiсцях пропс _____ воє бачення:

- с. 8 – конкуренцією, та порушенням;
- с. 11 – уточнити видавництво;
- с. 13 – збутової діяльності;
- с. 15 – одиниця чи множина;
- с. 19 – дiлянку, сферу;
- с. 44 – а) ; етап контролю;
- с. 48 – тест 10 б);
- с. 52 – тест 3 б);
- с. 55 – сферах;
- с. 74 – підприємства;
- с. 75 – порожній стовпець у таблиці 5;
- с. 78 – замість підприємництва – підприємства?

Вибаچه, якщо були зайві питання.

Дякую за відповіді.